

STÚDIUM

Márton János

A romániai magyar társadalom sajátos kérdései az RMDSZ 1996–2002 közötti programjaiban és politikájában (II.)

IV. Az RMDSZ 2001–2002 között: az SZDP által alakított kisebbségi kormány ellenzékéből történő támogatása

IV.1. VÁLASZTÁSOK ÉS EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS A SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT ÁLTAL ALAKÍTOTT KISEBBSÉGI KORMÁNY PARLAMENTI TÁMOGATÁSÁRÓL

IV.1.1. A 2000-es helyhatósági választások

A kormánykoalíció sikertelen működése, illetve a koalíciós partnerek közötti nézetkülönbségek nagymértékben befolyásolták a 2000-es helyhatósági választások alakulását. Jelentős változások történtek a pártpalettán: a Nemzeti Liberális Párt – amely már 1998 elején fuzionált a Polgári Szövetséggel – önállóan indult a választásokon. A Román Demokrata Konvenciót ily módon egyetlen nagyobb párt, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt képviselte, amelynek népszerűségét jelentős mértékben megtépázta a kétszeri kormányváltás, illetve a sikertelen koalíciós együttműködés. A két volt miniszterelnök, Victor Ciorbea és Radu Vasile, nem sokkal leváltásuk után önálló pártokat hoztak létre, amelyek a Parasztpárt erejét gyengítették: Ciorbea 1999-ben létrehozta a Nemzeti Kereszténydemokrata Szövetséget, Vasile pedig 2000-ben a Román Néppártot. A Szociáldemokrata Unió „magját” jelentő Demokrata Párt – miután a Román Szociáldemokrata Párttal alkotott pártszövetség fellazult – önállóan indult a választásokon. Megjelent egy új párt a palettán, a magát balközépnek tituláló Szövetség Romániáért, amely a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártjából vált ki 1997-ben, és a Román Szociáldemokrata Pártból frissítette tagállományát.

Az ellenzéki oldalon a TDRP a Szövetség Romániáért kiválása ellenére nem gyengült, ellenkezőleg, a kormánypártok népszerűsége csökkenésének következtében a legjelentősebb politikai erővé vált. Ugyancsak a kormánypártok negatív teljesítményének eredményeként könnyelhető el a szélsőséges Nagy-Románia Párt megerősödése is.

A 2000. június 4-én és 18-án tartott helyhatósági választásokra a pártpolitikai paletta ilyen természetű átalakulása után került sor. A választási eredmények tulajdonképpen igazolták a – már 1999 végétől kialakuló – közvélemény-kutatási adatok által kimutatott erőviszonyokat. Ugyanakkor az erőviszonyoknak nem elhanyagolható aspektusa az sem, hogy a választások előtt rendkívül magas volt a biztosan nem szavazók aránya (14%) és a pártpreferenciát illetően határozatlanok aránya (34%). Ez hűen tükröződött a szavazástól távolmaradók arányában, hiszen a részvétel elég alacsony volt (51%), 6%-kal kevesebb, mint az 1996-os helyhatósági választásokon.¹

A 2000-es önkormányzati választások tehát minden szinten a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja győelmét hozták. A párt mind a megyei, mind a helyi tanácsosi listákra leadott szavazatok esetében 26–28%-os eredményt ért el, és megszerezte a polgármesteri mandátumok 35,5%-át. A megyei listák esetében a következő volt a sorrend: a második helyen a Demokrata Párt végzett a szavazatok közel 10%-ának megszerzésével, a harmadik a Demokrata Konvenció 7,5%-kal, a negyedik a Szövetség Romániáért 7,39%-kal, őket követték az NLP (6,98%), az NRP (6,61%) és az RMDSZ (6,35%). A helyi tanácsosi listákon a második helyen szintén a DP végzett a szavazatok 10,46%-ával, őt követte a Szövetség Romániáért (8,05%), az NLP (7,81%), a Demokrata Konvenció (7,28%), az NRP (6,19%) és az RMDSZ (5,56%). A polgármesteri mandátumok esetében a második forduló után az alábbi eredmények születtek: a győztes TDRP-t a Demokrata Párt követte a mandátumok 16,32%-ával, majd következett a Szövetség Romániáért (9,58%), az NLP (8,50%), a független jelöltek a mandátumok 5,38%-át szerezték meg, az RMDSZ 5,01%-ot, a Demokrata Konvenció csupán 4,98%-ot, míg az NRP 2,23%-ot.²

A helyhatósági választások eredményei alapján levonható a tanulság, ami világosan megmutatkozik a közvélemény-kutatás idevonatkozó kérdéseire adott válaszok alapján is, hogy a szavazás a legkevesébe sem pártpreferencia szerint történt, hanem a fokozódó, tömeges elszegényedés miatti elkeseredés spontán elégedetlenségét, tagadását fejezték ki.³

Az RMDSZ a megyei tanácsosi helyekért folytatott versenyben szerepelt a legjobban, ott a szavazatok 6,35%-át szerezte meg. A helyi tanácsok esetében ez az arány 5,56%, a polgármesteri szavazatok esetében az első fordulóban a szavazatok 4,75%-át, a második fordulóban 3,06%-át szerezte meg.⁴ A helyi tanácsosi és polgármesteri szavazatok aránya elmarad a megyei listákra leadott szavazatok arányától, ami annak tulajdonítható, hogy egyrészt az RMDSZ nem indított minden magyarok által is lakott településen saját polgármester-jelöltet, illetve nem állított jelöltlistát, másrészt pedig a független magyar jelöltek a polgármester és helyi tanácsok választása esetében több szavazatot vontak el az RMDSZ-től, mint a megyei listák esetén.⁵ Mindezek

ellenére a székelyföldi megyékben a magyarság arányához képest az RMDSZ támogatottsága alacsony volt, jelentős volt tehát a szavazatvesztéség.

Ezt az alábbi táblázatban szemléltetem:⁶

1. táblázat: Az RMDSZ szavazatok aránya a székelyföldi megyékben

Megye	Magyar lakosság aránya	RMDSZ szavazatok aránya
Hargita	85%	61,8%
Kovászna	75%	67,6%
Maros	41,4%	39,6%

A jelentős szavazatcsökkenés ellenére – az országos szinten magas távolmaradás következtében – az RMDSZ által szerzett mandátumok száma nagyjából megegyezik a korábbi választásokon szerzett mandátumok számával, egy kevéssel meghaladja azt: a Szövetség 2000-ben 2451 helyi önkormányzati képviselői mandátumot szerzett, szemben az 1996-ban szerzett 2446 mandátummal, 148 polgármesteri mandátumot (1996-ban 139-et) és 135 megyei önkormányzati képviselői mandátumot (1996-ban 133-at).⁷

IV.1.2. Előkészületek a parlamenti- és elnökválasztásokra

A Szövetségi Képviselők Tanácsa 2000. szeptember 9-i marosvásárhelyi ülésén eldöntötte, hogy az RMDSZ – akárcsak négy évvel korábban – 2000-ben is önálló államelnök-jelöltet indít Frunda György szenátor személyében. Ugyanezen az ülésen elfogadták a Szövetség Erdélyben a jövő! címet viselő programját. Markó Béla szövetségi elnök választási célkitűzés-ként fogalmazta meg, hogy szeretnék, ha a most kormányzó koalíció hatalmon maradna. Kijelentette, hogy az RMDSZ „azokkal fog szövetségre lépni, akik programjából fontos elemeket hajlandók elfogadni”⁸. Majd négy nappal később az RMDSZ közleményben tette közzé a jelölést, és felkérte a romániai magyar választópolgárokat, illetve mindazokat, akik egyetértenek az RMDSZ-szel, hogy támogassák Frunda Györgyöt a jelöléshez szükséges 300 000 aláírás összegyűjtésében.⁹

Az RMDSZ választási programjával kapcsolatban a szövetségi elnök az alábbiakat nyilatkozta a Román Televízió 1 csatornájának 2000. szeptember 14-i élő adásában: „az általános gazdasági reformot érintő célkitűzések mellett választási programjában a szövetség kiemelt hangsúlyt fektet a regionalizmus kérdéskörére, konkrét intézkedéseket javasolva a közigazgatás decentralizációjára, a magyarok által lakott régiók gazdasági, infrastrukturális fejlesztésére, az anyanyelvű oktatás és kultúra támogatására”¹⁰.

A kampányzáró tájékoztatón az RMDSZ vezetői sikeres, eredményes kampányról számoltak be, amely során azon túl, hogy eljuttatták a Szövetség üzenetét a romániai magyar választókhoz, felmérték a magyar közössé-

gek, kistélepülések problémáit. A kampánykörút során számos esetben elhangzottak kérdések az RMDSZ választások alatti és utáni politikai helyzetével kapcsolatban. Ezek közül kettőt ki szeretnék emelni, ugyanis azt gondolom, hogy mindkettőnek hatása volt a Szövetség politikájára. Az egyik kérdés arra vonatkozott, hogy Frunda György jelölése nem csökkenti-e a választások első fordulójában a koalíciós partnerek által állított jelöltek esélyeit, a másik pedig a választások utáni esetleges TDRP-vel való együttműködés lehetőségére kérdezett rá. Az első kérdéssel kapcsolatban Markó Béla azt nyilatkozta, hogy azért volt szükség Frunda jelölésére, mert a koalíciós partnerek nem tudtak megegyezni egy közös jelölt indításában, másrészt pedig a közvélemény-kutatási adatok is bizonyítják, hogy az RMDSZ jelöltje nem fogja a mérleg nyelvét jelenteni, befolyásolva ezzel egyik vagy másik koalíciós jelölt eredményeit.¹¹ A másik kérdésre az RMDSZ vezetők válasza az volt, hogy az RMDSZ csak olyan parlamenti pártokkal hajlandó együttműködni, amelyek programjukban biztosítékot nyújtanak a kisebbségi jogok betartására, a regionális fejlesztésre és az euroatlanti struktúrákba való beilleszkedésre, s amelyeknek programja kompatibilis a Szövetség programjával. A TDRP gazdasági- és kisebbségpolitikája nem tartalmaz jelentős változásokat az 1996-os választási programjához viszonyítva, és nem tartalmazza az RMDSZ által szükségesnek tartott garanciákat, emiatt nem lehet beszélni egy esetleges RMDSZ-TDRP választások utáni együttműködésről.¹²

Azért érdekes a két kérdés felmerülése, mert a választások utáni helyzet mindkettő tekintetében megcáfolta az RMDSZ vezetők által a kampány során hangoztatottakat: az elnökválasztási eredmények arra engednek következtetni, hogy a jobboldal összefogása és egy közös jelölt indítása megakadályozhatta volna a szélsőséges jelöltnek a második fordulóba jutását; a jobboldali szavazatok megosztásában szerepe volt Frunda György jelölésének is. A második kijelentést pedig cáfolta az RMDSZ és a TDRP között 2000. december 27-én megkötött együttműködési megállapodás, amely arra enged következtetni, hogy vagy a TDRP-nek sikerült a választási programjában megfogalmazottaktól eltérően olyan elveket magáénak vallani, amelyek az RMDSZ elvárásainak megfeleltek, vagy az RMDSZ módosította korábbi álláspontját, és átrendezte prioritásait.

IV.1.3. A parlamenti- és elnökválasztások eredményei

Akárcsak négy évvel korábban, a 2000. évi őszi parlamenti választásokon is bekövetkezett a helyhatósági választások eredményei alapján már előrelátható kormányváltás. Azonban két figyelemreméltó aspektusa is volt a választásoknak: a korábbi kormánykoalíció vezető szövetségének, a Demokrata Konvenciónak a legjelentősebb pártja, a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt a Demokrata Konvenció 2000 pártszövetség keretén

belül indulva nem jutott be a parlamentbe, illetve jelentősen megerősödött a szélsőséges Nagy-Románia Párt, a román politikai paletta második leg-erősebb pártjává lépve elő.

Az 5%-os választási küszöb bevezetése jelentős mértékben korlátozta a parlamentbe bejutó pártok számát. A parlamentbe öt párt jutott be: a Társadalmi Demokrácia (Romániai) Pártja (TDRP) – amely 2001-ben felvette a Szociáldemokrata Párt (SZDP) nevet –, a Nagy-Románia Párt (NRP), a Demokrata Párt (DP), a Nemzeti Liberális Párt (NLP) és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ). Rajtuk kívül képviselői mandátumhoz jutott 18 nemzeti kisebbség pártja. Az alábbi táblázatban a parlamenti választások eredményeit foglalom össze:

2. táblázat: A 2000-es parlamenti választások eredményei

PÁRT NEVE	KÉPVISELŐHÁZ				SZENÁTUS			
	Szavazatok		Mandátumok		Szavazatok		Mandátumok	
	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány	Szám	Arány
TDRP (SZDP)	3968424	36,61%	155	44,93%	4040212	37,09%	65	46,43%
NRP	2112027	19,48%	84	24,35%	2288483	21,01%	37	26,43%
DP	762365	7,03%	31	8,99%	825437	7,58%	13	9,29%
NLP	747263	6,89%	30	8,70%	814381	7,48%	13	9,29%
RMDSZ	736863	6,80%	27	7,83%	751310	6,90%	12	8,57%
Nemzeti kisebbségek	-	-	18	5,22%	-	-	-	-

Forrás: Alegeri parlamentare și prezidențiale (26 noiembrie și 10 decembrie 2000) [<http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>]

A bejutási küszöb megemelése a TDRP, a KDNPP és az RMDSZ egyezségének eredménye volt, amelyben mindhárom pártnak megvolt a saját érdeke: a Parasztpárt ezzel szerette volna egyben tartani a Konvenciót, úgy gondolva, hogy a NLP a küszöb megemelése következtében nem mer majd önállóan indulni a választásokon; az RMDSZ azt szerette volna elérni, hogy a szélsőséges erők kiszoruljanak a parlamentből; a TDRP célja pedig az volt, hogy ezáltal egy posztkommunista-baloldali gyűjtőpárti szerepet tölthessen be. A választások azt igazolták, hogy tulajdonképpen csak a TDRP célja valósult meg részben, hiszen a Szocialista Munkapárt és a Szocialista Párt vezető politikusai a TDRP listáján jutottak mandátumhoz. Ezzel szemben az NLP kilépett a Konvencióból és önálló pártként sikerült bejutnia a parlamentbe, míg a Demokrata Konvenció nem érte el a pártszövetségek számára előírt 9%-os bejutási küszöböt. Továbbá a szélsőséges erőket nem sikerült kiszorítani a parlamentből, hiszen az NRP a második leg-erősebb parlamenti párt lett a választások után.¹³

Az RMDSZ hasonló eredményeket ért el a 2000-es parlamenti választásokon, mint négy évvel korábban. Jóllehet szám szerint kevesebb szavazatot szerzett, azonban az országos szinten jelentkező magas távolmaradási arány következtében a szavazatok arányában ez nem tükröződött: a Képviselőházban a szavazatok 6,80%-át szerezte meg (1996-ban ez az arány 6,64% volt), a Szenátusban a szavazatok 6,90%-át (1996-ban 6,82%). Hasonlóképpen Frunda György szavazatai esetében is, a 2000-ben megszerzett szavazatok aránya (6,22%) magasabb volt mint négy évvel korábban (6,02%). A mandátumok számában is növekedés tapasztalható: a Képviselőházban az RMDSZ 27 mandátumot szerzett, kettővel többet, mint 1996-ban (25 mandátum), a Szenátusban eggyel több mandátumot (12 mandátum), mint négy évvel korábban (11 mandátum).¹⁴ Az RMDSZ a volt kormánykoalíció tagjai közül az egyetlen párt, amely nem szerepelt gyengébben a 2000-es választásokon, mint 1996-ban. A kormánykoalíció többi pártját a gyenge négyéves tevékenységük miatt büntették szavazóik. Az RMDSZ jobb eredményei azonban nem annak köszönhetők, hogy a Szövetség jobban teljesítette volna a négy év alatt programjában vállalt elveit, mint koalíciós partnerei, sokkal inkább valószínűsíthető, hogy az RMDSZ-re leadott szavazatok aránya az etnikai szavazással magyarázandó.¹⁵

Az államelnök-választást jelentősen meghatározta az, hogy Emil Constantinescu akkori elnök bejelentette, nem kíván indulni a választáson. A volt koalíció pártjai egyenként saját elnökjelöltet indítottak. Ezáltal felदारabolódott a jobboldal, és megszűnt a négy évvel korábbi kétpólusú párharc. A baloldal a harmadik elnöki mandátumára készülő Ion Iliescut jelölte az államelnöki funkcióra. A kampány előtti közvélemény-kutatások nagy népszerűséget mutattak a két új elnökjelöltnek: az NLP által támogatott Theodor Stolojannak és az Emil Constantinescu háttértámogatásából magának politikai tőkét kovácsoló, az RDK 2000 támogatását élvező akkori miniszterelnök Mugur Isărescunak. A választások azonban azt bizonyították, hogy a pártpolitikai kötődés nyilvánvalóvá válásával támogatottságuk jelentősen visszaesett, és ennek a nagy győztese a szélsőséges Corneliu Vadim Tudor lett.¹⁶

Az elnökválasztások első fordulójában az alábbi eredmények születtek: Ion Iliescu (TDRP) - 36,35%; Corneliu Vadim Tudor (NRP) - 28,34%; Theodor Stolojan (NLP) 11,78%; Mugur Isărescu (független, a Demokratikus Konvenció 2000 által támogatott jelölt) - 9,54%; Frunda György (RMDSZ) - 6,22%; Petre Roman (DP) - 2,99%; Teodor Meleşcanu (Szövetség Romániáért) - 1,91%.¹⁷ A jobbközép szavazatok megoszlása miatt tehát C. V. Tudor jutott a második fordulóra. Így az a paradox helyzet következett be, hogy a második fordulóban az ún. demokratikus pártok - köztük az RMDSZ is - régi ellenfelüket, a TDRP jelöltjét, Ion Iliescut részesítették támogatásukban.¹⁸ A második forduló ily módon Ion Iliescu maga-

biztos győzelmét hozta, aki a szavazatok 66,83%-át szerezte meg, szemben a Corneliu Vadim Tudor által megszerzett 33,17%-kal.¹⁹

IV.1.4. Kormányalakítás, az együttműködési megállapodás megkötése

A választásokat megnyerő Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja úgy döntött, hogy Adrian Năstase vezetésével kisebbségi kormányt alakít a parlamenti helyek átlagosan 45%-ának birtokában. Azonban a párt parlamenti támogatásáról szóló megállapodást javasolt a Nemzeti Liberális Pártnak és az RMDSZ-nek. Az RMDSZ vezetősége a TDRP ajánlatával kapcsolatban azon az állásponton volt, hogy amennyiben a memorandum és program elemzése után arra a következtetésre jutnak, hogy megtalálhatók benne az RMDSZ által a reformokat és a kisebbségi kérdést illetően megfogalmazott prioritásokból is, szó lehet egy esetleges együttműködésről. Markó Béla kijelentette, hogy az RMDSZ csak egy olyan kormányt tud támogatni, „amely elkötelezi magát a reform mellett, megfelelő álláspontot dolgoz ki a kisebbségi kérdésben is”²⁰.

Az RMDSZ képviselői az elnökválasztások második fordulóját követően tárgyalásokba kezdtek a TDRP képviselőivel a kisebbségi kormány parlamenti támogatását illetően. A tárgyalásokon egy munkacsoport alakult, amelynek célja az RMDSZ számára fontos programok megvitatása – az anyanyelv használata, a magyar nyelvű egyetemi oktatás, a tulajdonjog rendezése, a regionális fejlesztés és a gazdasági reform kérdése – és dokumentumba foglalása volt. A tárgyalásokon néhány kérdésben elvi megállapodás született a két párt között.²¹ Az elvi megállapodásokon túl – amelyek szerint lehetőség nyílik arra is, hogy a nagyszámú magyarság által lakott megyékben magyar alprefektusokat nevezzenek ki – 2000. december 27-én a két párt vezetőinek jelenlétében Markó Béla és Adrian Năstase együttműködési megállapodást (protokollumot) írtak alá a 2001-es évre. A megállapodással kapcsolatban a szövetségi elnök azt nyilatkozta, hogy a munkálatok során nem merültek fel komolyabb fenntartások a TDRP-vel kötött megállapodás tartalmát illetően, az aggodalmak csupán a megállapodás kormány általi betartásával kapcsolatban fogalmazódtak meg.²²

Az együttműködési megállapodás megkötésével kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy akárcsak négy évvel korábban, az 1996-ban kötött kormánykoalíciós szerződés esetében, az RMDSZ vezetősége most sem kérte ki az SZKT véleményét. A szövetségi elnök, miután december 16-án kikérte a TEKT véleményét, és a jelen levő területi elnökök elsőprő többséggel támogatták, úgy vélte, hogy nem elengedhetetlenül szükséges az SZKT összehívása december hónap folyamán.²³ A megállapodás szövegének elfogadására a 2001. január 20-án Marosvásárhelyen tartott SZKT ülésen került sor, ahol a testület jelen levő 81 tagja ellenszavazat nélkül, kilenc tartózkodással jóváhagyta a dokumentumot. Az SZKT állásfoglalást tett közzé, amely-

ben az RMDSZ feladatát abban határozták meg, hogy „a magyarság érdekeit szem előtt tartva, az RMDSZ Programját követve támogassa azokat az intézkedéseket, melyek Románia demokratizálódását segítik. Ennek érdekében jött létre a kormányzó párttal aláírt megállapodás, mely behatárolt időre egy konstruktív ellenzéki szerepet szán az RMDSZ-nek.”²⁴

IV.2. A 2001–2002-ES IDŐSZAKBAN AZ RMDSZ SZEMPONTJÁBÓL MEGHATÁROZÓ PROGRAMOK TARTALOMELEMZÉSE

IV.2.1. *Előzetes kérdések*

Ebben az alfejezetben a 2001–2002-es időszak szempontjából lényegesnek tartott dokumentumok kódolását és a kódolás eredményeit mutatom be programonként, majd összehasonlítva az egyes dokumentumokat. A kódolást az előző fejezetben már bemutatott módszer szerint végeztem el. Az összehasonlítás során, akárcsak az 1996–2000-es időszak elemzésében, a fő szempont az, hogy tanulmányozzam az egyes programokban a romániai magyarság sajátos igényeit megjelenítő elvek változását, az egyes kérdések relatív gyakoriságának az összevetésével és tartalmi összehasonlítások révén.

A fő figyelmet ebben a fejezetben is a korábban már ismertetett tizenhat kategóriának szentelem: az általam magyarság-orientálnak nevezett nyolc kategóriának és a romániai magyar társadalmat közvetett módon befolyásoló kérdéseket megjelenítő nyolc kategóriának.

IV.2.2. *A programok szerkezete és a kódolás eredményei*

A 2001–2002-es időszak elemzésében a következő dokumentumokra támaszkodom: kiindulópontnak az 1999-es RMDSZ pártprogramot tekintem, ugyanis erre alapozva alkották meg a 2000-es választási programot. Az elemzés során két másik dokumentum kódolását is elvégeztem: a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Szociáldemokrata Párt között a 2001. évre, illetve a 2002. évre kötött országos együttműködési megállapodásokat. Ezenkívül figyelemmel kísérem, hogy az SZDP 2001–2004-es időszakra szóló kormányprogramja milyen a kisebbségekre, ezen belül elsősorban a romániai magyarságra vonatkozó kijelentéseket tartalmaz.

a. *Az 1999-es RMDSZ pártprogramot az RMDSZ V., 1999. május 15–17. között Csikszeredában tartott kongresszusán fogadták el. Ez még az előző fejezetben tárgyalt időszakra – 1996–2000 – esik, azonban ebben a fejezetben ismertetem. Ugyanis ezt a dokumentumot tekintem a 2000-es választásokra való felkészülés alapidokumentumának, ez tekinthető a 2000-es választási program kiindulópontjának. Az 1999-es pártprogram az 1997-es kongresszuson elfogadott program módosított, bővített változata. Szerkezetiileg az alábbi tizennégy fejezetből áll: *Alapelvek; Gazdaság; Gazdaságpolitika**

ka; Oktatás-tudomány; Művelődés; Sajtó, tömegtájékoztatás; Egyházak; Ifjúság; A települési önkormányzatok; Szociálpolitika és egészségügy; Az RMDSZ regionális érdekei; Környezetvédelem; Európai integráció, valamint Intézményes kapcsolatok. Összehasonlítva az 1995-ös RMDSZ pártprogrammal megfigyelhető, hogy nagymértékben egyezik azzal, bár bővült néhány új fejezettel. Ebben a programban az RMDSZ már széleskörű gazdaságpolitikai programot fogalmazott meg; s megjelent benne két új fejezet is, ami részben a kormánykoalícióban szerzett tapasztalatoknak, részben az euroatlanti integráció felgyorsulásának köszönhető: *Az RMDSZ regionális érdekei* és az *Európai integráció* című fejezetek. Ezenkívül külön fejezetben foglalmazták meg a Szövetség sajtóval és tömegtájékoztatással kapcsolatos elveit.

A kódolás során a programot 775 kvázi-mondatra tagoltam. A tartalmilag semleges, vagy a program szempontjából nem értelmezhető kijelentések – jórészt összekötő mondatok vagy ténymegállapítások – a program elenyésző részét, csupán 1,54%-át teszik ki.

Az előző fejezethez hasonlóan itt is táblázatban ismertetem a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések, illetve az azokat tartalmazó kategóriák relatív gyakoriságát, továbbá összehasonlításképpen más – a programban nagyobb hangsúllyal jelentkező – kérdések előfordulását is:

3. táblázat: Az 1999-es pártprogram kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	11	1,41	301	41	5,29	000	12	1,54
6071	5	0,64	607	38	4,90	201	39	5,03
6073	35	4,51	1081	25	3,22	408	45	5,80
6074	23	2,96	3012	19	2,45	411	24	3,09
6075	38	4,90	3054	7	0,90	501	46	5,93
6076	11	1,41	4013	9	1,16	504	38	4,90
6077	13	1,67	6079	14	1,80	703	27	3,48
6078	6	0,77	7052	9	1,16	706	26	3,35
Összesen	142	18,32	Összesen	162	20,90			
A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 775								

Ha megfigyeljük a táblázatban szereplő adatokat, láthatjuk, hogy a programban azonosított és kódolt kvázi-mondatok 18,32%-a vonatkozik a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésekre, ezek az általánosan magyarság-orientáltak nevezett kérdések. A táblázat második részében szereplő nyolc kategóriába, amelyek közvetlenül vonatkoznak a romániai magyarságra, összesen a kijelentések 20,9%-a került. Tehát a programban szereplő kijelentések 39,22%-a közvetlenül vagy közvetetten érinti a romániai magyarságot.

A programban leggyakrabban előforduló témakörök: *környezetvédelem* (5,93%), *általános gazdasági célok* (5,80%), *decentralizáció* (5,29%), *szabadság és emberi jogok* (5,03%), *multikulturalizmus* (4,90%), *a jóléti állam kiterjesztése* (4,90%), *kisebbségvédelem és kisebbségi jogok* (4,90%). A kimondottan magyarság-orientált kérdések közül csak ez utóbbinak ilyen „magas” az előfordulása, hiszen ebben a programban is az ország általános gazdasági-társadalmi életével kapcsolatos kérdések relatív gyakorisága a nagyobb.

Az RMDSZ autonómia-politikájára vonatkozó kijelentések, illetve programrészek közül néhányat már az 1995-ös programban is olvashattunk. Az 1999-es programban a *Kulturális autonómia*, illetve az *Autonómia-formák* kategóriákba a kvázi-mondatok 2,31%-át soroltam, ami – hasonlóképpen a korábbi RMDSZ programdokumentumokhoz – a program jelentéktelen hányada. Tehát négy évvel az 1995-ös program kidolgozása után, és több mint két és fél évnyi kormányzati tapasztalat, illetve kormányban való politizálás után az RMDSZ továbbra sem dolgozott ki átfogó autonómia-programot.

b. A 2000-es RMDSZ választási program szerkezetileg három nagy fejezetre épül, amelyet kisebb bevezető fejezet – *A mi programunk* címet viselő – előz meg. A három nagy fejezet: I. *A társadalom általános reformja és az euroatlanti integráció*; II. *Regionális fejlesztés, önkormányzatok* és a III. *Nemzeti önazonosság-kisebbségi jogok*. Bár a választási program szerkezeti felépítése és tartalma is eltér a pártprogramétól, három terjedelmes fejezete alfejezetekként magában foglalja az 1999-es pártprogram fejezeteit. Az első fejezet alfejezetei: *Általános gazdaságpolitika; A gazdasági szerkezet átalakítása; Államháztartás reformja; Intézményreform; Jogharmozás és euroatlanti integráció; bank- és pénzügypolitika; Munkaerő-gazdálkodás, szociálpolitika és egészségügy; Környezetvédelem*. A második fejezet egyetlen témával, az RMDSZ regionális politikájának a bemutatásával foglalkozik. A harmadik fejezet néhány bevezető bekezdés után az alábbi alfejezeteket tartalmazza: *Oktatás; Művelődés; Egyházpolitika; Médiastratégia; Politikai eszközök*. A 2000-es választási program második fejezetéhez melléklet is járul, amely tételesen felsorolja az RMDSZ területi szervezeteinek régiófejlesztési prioritásait. A dokumentumnak ezt a részét nem elemeztem, ugyanis ez meghaladná az RMDSZ országos szinten megfogalmazott politikai célkitűzéseivel és elveivel foglalkozó dolgozat terjedelmi és tartalmi kereteit.

A kódolás során a 2000-es választási programban 566 kvázi-mondatot azonosítottam és kódoltam. Az 1996-os választási programhoz hasonlóan a 2000-es választási programban is elég nagy arányban találhatók semleges, a 000 kategóriába sorolt kijelentések. A kódolt mondatok 11,48%-a egyetlen más kategóriába sem volt sorolható, ezek a program szempontjából semlegesek vagy nem értelmezhetők, jelentős részük a jelenlegi politikai helyzetet értékelő kijelentés, illetve ténymegállapítás.

A programban előforduló fontosabb témák, illetve az ezekbe sorolt kvázi-mondatok relatív gyakoriságát az alábbi táblázatban foglalom össze:

4. táblázat: A 2000-es választási program kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	1	0,17	301	15	2,65	000	65	11,48
6071	3	0,53	607	7	1,23	408	35	6,18
6073	26	4,59	1081	8	1,41	411	14	2,47
6074	19	3,35	3012	39	6,89	501	55	9,71
6075	22	3,88	3054	4	0,70	503	20	3,53
6076	19	3,35	4013	7	1,23	504	27	4,77
6077	4	0,76	6079	0	0	703	34	6,00
6078	7	1,23	7052	2	0,35			
Összesen	101	17,84	Összesen	82	14,48			

A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 566

Az 2000-es választási programban a kijelentések 17,84%-a a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdésekre vonatkozik (az első nyolc kategória a táblázatban); a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések aránya (a táblázatban a második nyolc kategória) 14,48%. Ez az összes kvázi-mondatok 32,32%-ának felel meg, a program közel egyharmadát jelenti.

A leggyakrabban előforduló kategóriák között ebben a programban is kevés a magyarság-orientált vagy a romániai magyar közösséget közvetetten érintő. A legtöbb kvázi-mondatot a környezetvédelem (9,71%), regionalizmus és regionális politika (6,85%), az általános gazdasági célok (6,18%), a mezőgazdaság (6%) kategóriákba soroltam. Észrevehető, hogy a programban tekintélyes szerepet foglal el az RMDSZ regionális érdekeit és politikáját ismertető rész, ez a korábbi programokhoz képest viszonylag új elvek megfogalmazását jelenti.

Az autonómiával kapcsolatos kijelentések gyakorisága – amit az Autonómia-formák, illetve a Kulturális autonómia kategóriákba felvett kvázi-mondatok előfordulási arányával mérhetünk – a 2000-es választási program esetében 1,29%, ami az RMDSZ autonómia-politikájának további visszaszorulására utal. Ez különösen a választási programokban érhető tetten.

c. *A 2001-es RMDSZ-SZDP együttműködési megállapodás.* Az RMDSZ és az SZDP közötti együttműködési megállapodások szerkezetileg és tartalmilag is eltérnek a pártprogramoktól, illetve a választási programoktól. Nem egyetlen párt politikai célkitűzéseit és elveit fogalmazzák meg, hanem két párt megegyezéséből eredő teendőket jelölnek ki a politika és a társadalom bizonyos területeire vonatkoztatva.

A 2001. évre kötött együttműködési megállapodást 2000. december 27-én írta alá Markó Béla RMDSZ-elnök és Adrian Năstase miniszterelnök, az SZDP elnöke. A megállapodás szövege nem alfejezetekre tagolt, azonban a megfogalmazott célkitűzések öt témakört ölelnek fel: I. A gazdasági reformfolyamat folytatása; II. A közigazgatás decentralizálásának folytatása; III. Az államosított tulajdonok visszaszolgáltatási folyamatának véglegesítése; IV. A nemzeti kisebbségek védelme; V. Regionális fejlesztés. A dokumentum 64 kvázi-mondatot tartalmaz, ezek 10,39%-a semleges kijelentés, a többi mondat téma szerint a következőképpen oszlik meg:

5. táblázat: A 2001-es együttműködési megállapodás kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	0	0	301	6	9,37	000	7	10,9
6071	0	0	607	11	17,18			
6073	5	7,81	1081	1	1,56			
6074	4	6,25	3012	0	0			
6075	6	9,37	3054	0	0			
6076	1	1,56	4013	4	6,25			
6077	0	0	6079	0	0			
6078	0	0	7052	4	6,25			
Összesen	16	25	Összesen	26	40,62			

A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 64

Ha megvizsgáljuk a táblázatban szereplő adatokat, láthatjuk, hogy jelentős eltérés mutatkozik a korábbi programokhoz képest. A leggyakrabban előforduló kategóriák vagy közvetlenül, vagy közvetetten érintik a romániai magyar társadalmat: *multikulturalizmus* (17,16%), *decentralizáció* (9,37%), *kisebbségvédelem, kisebbségi jogok és nemzeti identitás* (9,37%), *magyar művelődés és kultúra* (7,81%). A magyarságot közvetlenül érintő kérdések aránya 25%, a közvetetten érintőké pedig 40,62%. Tehát a megállapodás szövegében megfogalmazott kijelentéseknek összesen a 65,62%-a vonatkozik a romániai magyar társadalomra.

A dokumentumból hiányoznak azok a kijelentések, amelyek valamilyen formában a romániai magyarság intézményi vagy kulturális autonómiáját fogalmaznák meg.

d. A 2002-es RMDSZ-SZDP együttműködési megállapodás. A 2001-es megállapodás példáját követve az RMDSZ és az SZDP a 2002. esztendőre is kötött hasonló megállapodást. Az aláírásra 2002. január 29-én került sor, Markó Béla szövetségi elnök és Adrian Năstase miniszterelnök között. A 2002-es együttműködési megállapodás terjedelmesebb, mint az előző évi, s szerkezetileg is másképp épül fel. A bevezető rész után öt nagyobb fejezetben fogalmazzák meg a teendőket és az együttműködés körülményeit: I. *Az SZDP és az RMDSZ politikai kapcsolatai tekintetében*; II. *Az SZDP és az RMDSZ parlamenti csoportjainak együttműködésével kapcsolatban*; III. *A kormány támogatásával kapcsolatosan a kormányprogram alkalmazása érdekében*; IV. *Az SZDP és az RMDSZ helyi szintű együttműködésével kapcsolatosan*; V. *A 2002. évre szóló megállapodás előírásai teljesítésének felmérésével kapcsolatosan*.²⁵ Közpolitikai ágazatok szerinti felosztásban a célkitűzéseket a harmadik fejezet tartalmazza, ezenkívül mindegyik fejezetben található valamely kategóriába beilleszthető, megvalósításra váró célként megfogalmazott prioritások. A dokumentum nagy számban tartalmaz semleges, a 000 kategóriába kódolandó kijelentést is; ezek aránya a szövegben azonosított kvázi mondatok össz-számához – 174 kvázi-mondat található összesen a szövegben – viszonyítva 21,26%, tehát a mondatok több mint egyötöde. Az egyes kategóriákba sorolt mondatok relatív gyakoriságát a következő táblázatban foglalom össze:

6. táblázat: A 2002-es együttműködési megállapodás kódolásának eredményei

A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések (magyarság-orientált kérdések)			A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdések			A programban a legnagyobb gyakorisággal előforduló kérdések (összehasonlítás céljából)		
Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)	Kategória	Kvázi-mondatok száma	Relatív gyakoriság (%)
1013a	1	0,57	301	14	8,04	000	37	21,26
6071	0	0	607	3	1,72	104	6	3,44
6073	6	3,44	1081	4	2,29	108	6	3,44
6074	9	5,17	3012	0	0	408	10	5,74
6075	8	4,59	3054	3	1,72	503	6	3,44
6076	1	0,57	4013	12	6,89	504	12	6,89
6077	0	0	6079	0	0			
6078	0	0	7052	7	4,02			
Összesen	25	14,36	Összesen	43	24,71			

A programban található kvázi-mondatok száma összesen: 174

A 2001-es megállapodás szövegétől eltérően a 2002-es megállapodásban már nagyobb gyakorisággal jelentkeznek olyan témák is, amelyek nem tartoznak a vizsgálat szempontjából elsődleges tizenhat kategória egyikébe sem; a legnagyobb relatív gyakorisággal jelentkező kategóriák között találhatunk mind a három típusból – a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdéseket, a romániai magyarságot közvetetten érintő kérdéseket és a román társadalom egészére vonatkozó, a magyarság sajátos igényeit tekintve semleges kérdéseket. A leggyakrabban előforduló kategóriák: a decentralizáció (8,04%), a jóléti állam kiterjesztése (6,89%), a tulajdon-visszaszolgáltatás támogatása (6,89%), általános gazdasági célok (5,74%).

A romániai magyar társadalomra közvetlenül vagy közvetetten vonatkozó kijelentések az össz-kijelentések 39,07%-át teszik ki. Ebből 14,36% az általánosan magyarság-orientáltnak nevezett kategóriákba sorolható, 24,71% közvetetten vonatkozik a romániai magyarságra. A korábbi megállapodáshoz hasonlóan ebben a dokumentumban sem találhatók autonómiával kapcsolatos kijelentések, egyetlen kvázi-mondat sem került az Autonómia-formák vagy a Kulturális autonómia kategóriák valamelyikébe.

IV.2.3. A programok összehasonlítása a kódolási eredmények tükrében

Ebben a pontban a jelen fejezetben bemutatott négy dokumentumot – az RMDSZ 1999-ös pártprogramját, a 2000-es választási programot, valamint az RMDSZ és az SZDP között a 2001. és 2002. évre kötött együttműködési megállapodásokat – hasonlítom össze. Megvizsgálom továbbá azt

is, hogy a 2001–2004. időszakra szóló kormányprogram milyen kisebbség-politikai intézkedéseket tartalmaz.

Az alábbi táblázat – az előző fejezetben levő áttekintő táblázathoz hasonlóan – kumulálja a négy dokumentum adatait bemutató táblázat egyes elemeit, illetve összesíti a kódolási kézikönyv által ismertetett hét nagy témakörbe – Külkapcsolatok; Szabadság és demokrácia; Politikai rendszer; Gazdaság; Jólét és életszínvonal; Társadalmi szerkezet; Társadalmi csoportok – sorolt kvázi-mondatok relatív gyakoriságát is.

7. táblázat: A négy dokumentum kódolási eredményeinek összesítése

	1999-es párt- program	2000-es választási program	2001-es megáll- -podás	2002-es megáll- podás
A romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések	18,32%	17,84%	25,00%	14,36%
A romániai társadalom egészére vonatkozó, a romániai magyarságot közvetlenül érintő kérdések:	20,90%	14,48%	40,62%	24,71%
A fentiek összege	39,22%	32,32%	65,62%	39,07%
Az egyes témakörök relatív gyakorisága (a kódolási rendszer hét nagy témaköre szerint):				
1. Külkapcsolatok	9,93%	3,53%	9,37%	11,49%
2. Szabadság és demokrácia	8,25%	3,88%	3,12%	1,72%
3. Politikai rendszer	9,16%	11,48%	9,37%	12,06%
4. Gazdaság	17,67%	15,72%	9,37%	17,80%
5. Jólét és életszínvonal	19,74%	25,61%	6,25%	13,21%
6. Társadalmi szerkezet	25,16%	20,31%	45,31%	16,66%
7. Társadalmi csoportok	8,51%	7,95%	6,25%	5,74%

Az összehasonlítást ebben a fejezetben is a dokumentumok megjelenésének időrendi sorrendjében végzem el. Az 1999-es pártprogramot összehasonlítva a 2000-es választási programmal azt állapíthatjuk meg, hogy a pártprogramban mind a magyarság-orientált kijelentések, mind a romániai magyarságot közvetlenül érintő kijelentések nagyobb számban vannak jelen, jelentős eltérés azonban nem mutatkozik, főként az előbbieket tekintve. Az 1999-es programban a magyarság-orientált kérdések aránya 18,32%, a magyarságra közvetlenül vonatkozó kérdések aránya 20,90%, szemben a választási program 17,84%-ával, illetve 14,48%-ával. A pártprogram esetében ezek a kijelentések 39,22%-ot, a választási programban pedig 32,32%-ot tesznek ki. Az eltérés tehát 6,9%. Ez az eltérés a kvázi-mondatok számát tekintve jobban kidomborodik: az 1999-es pártprogramban 304 mondat ke-

rült a tizenhat kategória valamelyikébe, a 2000-es választási program esetében 183 kvázi-mondat.

Az egyes kategóriák esetében külön-külön nem állítható az, hogy részarányos csökkenés mutatkozik a választási program tekintetében. A magyarság-orientált kérdéseket felölelő kategóriák esetében jelentéktelen, 0,30%-osnál kisebb növekedés észlelhető a *magyar kultúra és művelődés*, illetve a *magyar nyelvű oktatás* vonatkozásában. Ugyancsak növekedésről beszélhetünk a *kisebbségi egyházak és vallásfelekezetek* kategóriában (1,94%). A pártprogramban az alábbi kategóriákba sorolt állítások vannak nagyobb arányban jelen: *kisebbségi jogok, kisebbségvédelem és nemzeti identitás* (1,02%-os többlet), *Autonómia-formák és Kulturális autonómia* (együttvéve 1,02%-os többlet) és a Magyarországgal való pozitív kapcsolatok (1,24%-os többlet). A kimondottan magyarság-orientált kérdések tekintetében nincsenek lényeges eltérések, azonban azt mindenképpen meg kell jegyezni, hogy az autonómia képviselője itt is kisebb mértékben jelentkezik a választási program esetében, mint a pártprogram esetében.

A jelentősebb eltérés a magyarságot közvetetten érintő kérdések esetében van, összesen 6,42% a pártprogram javára. Ezek az eltérések az egyes kategóriák között a következőképpen oszlanak meg: *decentralizáció* (2,64%), *a multikulturalizmus kedvező említése* (3,67%), *nemzetközi dokumentumok, jogszabályok* (1,81%), *civil társadalom* (1,80%) – a pártprogram javára; *tulajdonvisszaszolgáltatás támogatása* (4,44%) – a választási program javára.

Az elemzés következő lépésében azt tanulmányozom, hogy a két együttműködési megállapodás szövegében milyen mértékben vannak jelen a romániai magyarságot érintő kérdések. A fenti táblázat adatai alapján paradox módon az tapasztalható, hogy a 2001. évi együttműködési megállapodás szövegében lényegesen nagyobb gyakorisággal jelentkeznek a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő kérdések, mint az előbb tárgyalt két dokumentumban. A dokumentum kvázi-mondatainak 65,62%-a tartozik az általam vizsgált tizenhat kategória valamelyikébe, ebből 25% a magyarság orientált elveket megjelenítő kategóriákba. Ez a számadat azonban csak első ránézésre meglepő. Véleményem szerint két torzító hatás érzékelhető, s ez határozza meg az adatok ilyenén alakulását. Az egyik magyarázat a dokumentum típusából, műfajából fakadó torzító hatással kapcsolatos: a dokumentum lényegesen különbözik a párt-, illetve a választási programoktól, hiszen míg azok célkitűzéseket és elveket fogalmaznak meg, addig a két párt közötti együttműködési megállapodás kétoldalú vállalásokat tartalmaz. A mi esetünkben az egyik fél az RMDSZ, amely a maga részéről tulajdonképpen azt vállalta, hogy támogatja a kisebbségi kormányt alakító Szociáldemokrata Pártot a parlamentben a kormányprogram megvalósítása érdekében. A megállapodásban az RMDSZ vállalásaira vonatkozó részek a kijelentések kis hányadát jelentik, hiszen a Szövetség

nem lévén hatalmi pozícióban csupán a szavazataival képes támogatni a parlamentben az SZDP-t. Ezzel szemben az SZDP, mint a kormányhivatalok birtokában levő párt, cserében bizonyos politikai célok gyakorlatba ültetését ajánlja az RMDSZ-nek. A megállapodás szövegének nagy részét a leírt „cserére” vonatkozó kijelentések teszik ki. Emiatt nem meglepő az a tény sem, hogy a megállapodásban elég nagy számban vannak jelen a romániai magyarságot közvetlenül vagy közvetetten érintő elvek. Mivel egyfelől az SZDP által megfogalmazott kormányprogram tartalmazza a romániai társadalom egészére vonatkozó célkitűzéseket, és ezek természetesen a romániai magyarságot is érintik, nem kell szükségszerűen ilyen jellegű megállapodás tárgyát képezniük. Másfelől az RMDSZ a romániai magyarság képviselőjeként programjaiban olyan elveket is megfogalmazott, amelyek kimondottan csak a romániai magyar társadalomra vonatkoztak. Így nyilvánvaló, hogy az SZDP-nek elsősorban a Szövetség ez utóbbi kérdésekre vonatkozó igényeinek kielégítését kellett vállalnia a megállapodásokban ahhoz, hogy megnyerje az RMDSZ támogatását. Ez a két párt politikai pozíciójából és tárgyalási helyzetéből is fakadt. Mivel az RMDSZ nem kormánykoalíciós partnerként vett részt a tárgyalásokon, az alku tárgyát nem képezhették politikai pozíciók, illetve kormányfunkciók, hanem csak bizonyos politikák megvalósulása. Az RMDSZ esetében nyilvánvaló, hogy ezeknek kisebbségpolitikai kérdéseknek kellett lenniük. Az SZDP szempontjából pedig nyilvánvaló, hogy – mivel az RMDSZ-t nem kérte fel a kormányban való részvételre, csupán parlamenti támogatását szerette volna elnyerni – politikai pozíciók helyett olyan dolgokat kellett ajánlatába foglalnia, amelyek az RMDSZ sajátos helyzetéből fakadó politikai elvek megvalósulását célozták meg. Az alkuhelyzet sajátosságaiból fakad tehát a dokumentum sajátos jellege is. Az elemzésbe való beemelésük némiképp megbontotta a dolgozat e részének gondolatmenetét, azonban az volt a célom, hogy összehasonlítható legyen ezáltal is az RMDSZ szempontjából két jelentős időszak, az 1996–2000-es kormányzati szereplés, illetve a 2001–2002-es konstruktív ellenzéki időszak. (Erre az összehasonlításra a végkövetkeztetésekben még kitérek.)

A másik magyarázat a dokumentum méretéből fakad. Az eddig vizsgált dokumentumok közül a 2001-es megállapodás a legrövidebb, csupán 64 kvázi-mondatot tartalmaz. Figyelembe véve az előző magyarázatból fakadó ama sajátosságot, hogy a dokumentum eleve a kisebbségorientált kérdésekre összpontosít, nyilvánvaló, hogy ezek aránya még magasabbnak tűnik kevesebb számú kvázi-mondat esetén. A 2001-es megállapodás szövegében ez nagymértékben látszik főként, ha a kijelentések megoszlását tekintjük a hét nagy téma között: a hat magyarság-orientált kategóriát magában foglaló *társadalmi szerkezet* nevű kategória a kódolt kvázi-mondatok 45,31%-át osszesíti.

A 2002-es megállapodás szövege már kevesebb kisebbségorientált kijelentést tartalmaz, mint az egy évvel korábbi megállapodás. Ebben a magyarság-orientált kijelentések aránya 14,36%, a magyarságot közvetlenül érintő kijelentéseké 24,71%. Ez összesen 39,07%-ot jelent, ami alacsonyabb, mint az 1999-es pártprogram esetében. Itt is érvényes az előbbi megállapodással kapcsolatos két megjegyzés, amely rendre a dokumentumnak a programokhoz viszonyított nagyságára – bár a 2002-es megállapodás közel háromszor hosszabb a 2001-es megállapodásnál – és a dokumentum sajátos jellegére vonatkozik.

Elvégezve a tartalmi összehasonlítást a pártprogram, a választási program és a két együttműködési megállapodás szövege között, az a következtetés vonható le, hogy a számadatokban jelentkező eltérés nem felel meg a szövegben mutatkozó eltéréseknek. A két megállapodásban – jóllehet relatív gyakoriság tekintetében több olyan kijelentést tartalmaznak, amelyek a romániai magyarságot érintik, illetve a magyarság-orientált kategóriákban egyes konkrét célkitűzéseket is megfogalmaznak – néhány olyan alapvető elv nem jelenik meg, amelyek megtalálhatók a korábbi programokban, és amelyek, véleményem szerint, értékükben a legfontosabbak a romániai magyarságra vonatkozó kérdések közül: a teljes önálló magyar nyelvű oktatási hálózat az óvodától az egyetemig, minden szakra kiterjedően; a magyar intézményrendszer kiépítése; az autonómiára vonatkozó bárminemű kijelentések – még akkor is, ha az RMDSZ programokból és politikából is kitűnik, hogy erre vonatkozóan a Szövetség nem rendelkezik jól kidolgozott elképzeléssel –; a magyar nyelv minél szélesebb körű használatának a joga. Mivel a 2001–2002. időszak kiértékelésekor a két megállapodás szövegét részletesen ismertetem, ebben a részben nem térek ki arra, hogy milyen magyarság-orientált és kisebbségekre vonatkozó kijelentéseket tartalmaz a két dokumentum.

Az alábbiakban – az előző fejezethez hasonlóan – röviden megvizsgálom, hogy milyen kisebbségorientált kijelentések kerültek be a 2001–2004-es kormányprogramba. Akárcsak a korábbi kormányprogramok esetében, itt is csak azokat a kijelentéseket kódoltam, amelyek az általam vizsgált kérdésekre vonatkoztak. A 2001–2004-es kormányprogramban összesen 50 kijelentést kódoltam, ennyi kvázi-mondat tartozott az általam prioritásként kezelt kategóriákba. A kijelentések igen nagy hányada a *multikulturalizmus kedvező említése* (607) kategóriába tartozik, szám szerint 19. Nagyobb számban kerültek kijelentések az alábbi kategóriákba is: *kisebbségvédelem, kisebbségi jogok és nemzeti identitás* (6075) – 8 kijelentés; *külső kisebbségek* (7052) – 4 kijelentés. Az általam magyarság-orientált kategóriák esetében a következő módon oszlanak meg a kijelentések: *magyar nyelvű kultúra és művelődés* – 4 kijelentés, *magyar nyelvű oktatás* – 3 kijelentés, *kisebbségi egyházak* – 3 kijelentés, *Magyarországgal való kapcsolatok* – 1 kije-

lentes. A továbbiakban röviden felsorolom a fenti kategóriákba tartozó kijelentéseket: a kisebbségi kultúra támogatása, illetve a magyar nyelvű kulturális programok bővítése (a kultúra területén), a magyar nyelvű oktatás bővítése (az oktatás területén), illetve mindkét kategória esetében található általános jellegű kijelentés is. A kisebbségek védelmére és a kisebbségi jogokra vonatkozóan a nemzeti önazonosság szabad kifejezésére és megőrzésére vonatkozó kijelentések vannak nagyobb számban, ezenkívül még találunk a kisebbségi nyelvek támogatására és az anyanyelvhasználatra vonatkozóan is egy-egy kijelentést. A kisebbségi egyházakra vonatkozó lényegesebb programot az egyházügyi törvény elfogadásának szükségességét fogalmazza meg. Általánosan tekintve a kormányprogram kisebbségorientált kijelentéseit, azt mondhatjuk, hogy mérsékeltek és általános megfogalmazások jellegét öltik.²⁶

IV.2.4. Részleges következtetések

Ebben az alfejezetben igyekszem megfogalmazni azokat az észrevételeimet, amelyek a 2000–2001-es időszak dokumentumainak elemzése során felmerültek. Hasonlóképpen az előző fejezethez, a következtetéseim megfogalmazásában mind a számadatok összehasonlításából, mind a tartalmi összehasonlításból fakadó eredményeket figyelembe veszem. Az általam megfogalmazott hipotézist az RMDSZ-nek evvel a korszakával kapcsolatosan is sikerült igazolni, hiszen az összehasonlításból kitűnik: az 1999-es pártprogramtól a 2002-es együttműködési megállapodás megkötéséig az általam vizsgált dokumentumokban szűkültek azok a kijelentések, amelyek a romániai magyarságra vonatkoznak – még akkor is, ha ez nem mutatkozik olyan nyilvánvalóan, mint az 1996–2000-es időszakban. Szükséges megjegyezni, hogy ez a szűkülés nem minden esetben érhető tetten az azonosított kijelentések relatív gyakoriságában is – erre jó példa a 2001-es megállapodás –, legtöbb esetben tartalmi jellegű módosulásokról van szó, az egyes – általam a legfontosabbnak tartott – elvek kimaradásáról vagy mérsékeltebb, enyhébb formában történő megfogalmazásáról.

Két észrevételem is van ezekkel kapcsolatban. Az első: az RMDSZ helyzetében egy olyan fordulópontra jelentett az együttműködésre való felkérés, ami a programok szintjén is megnyilvánult. Az 1999-es pártprogram mind számbelileg, mind tartalmilag nagyobb hangsúlyt fordít a romániai magyarsággal kapcsolatos kérdések megfogalmazására, mint a 2000-es választási program, azonban mégsem tapasztalható túl nagy eltérés. Ezzel szemben lényegesen kiugrik a 2001-es megállapodás szövege a sorból. A megállapodásra való felkérés az RMDSZ számára egy jelentős pozíciójavulást jelentett, hiszen egy egyszerű ellenzéki pártból egy olyan helyzetbe került, amikor – jóllehet továbbra is ellenzéki pártként szerepelt – a kormány-párttal együttműködve lehetősége nyílt arra, hogy parlamenti támogatásá-

ért cserében megfogalmazza saját, megvalósításra váró céljait is, és ezek képviseletét a legmagasabb szinten biztosítsa. Ezt nyilvánvalóan nem tehetne volna meg ellenzékben, azaz megtehetné volna, de megvalósításukra a kormánypart támogatása nélkül nem lett volna lehetősége.

A másik észrevételem, hogy az RMDSZ-nek a kormányzati időszak tapasztalatait felhasználva sikerült olyan célkiűzéseket megfogalmazni az SZDP-vel szemben, amelyek az aktuális politikai helyzet tükrében nem tűntek túlzott követeléseknek. Sajnos azonban ez azt feltételezte, hogy az RMDSZ-nek a dokumentumok szintjén le kellett mondania néhány olyan alapvető célkitűzésről, illetve elv megfogalmazásáról, amelyek közvetten érintik a romániai magyar társadalmat. Ezt akár fordított nézőpontból, az SZDP szemszögéből is megfogalmazhatjuk: annak ellenére, hogy mind a két együttműködési megállapodásban, mind a kormányprogramban elég nagy számú kisebbség- és magyarság-orientált kijelentés került megfogalmazásra, az SZDP nem mutatott hajlandóságot arra, hogy 2000-ig a kisebbségekkel és a romániai magyarsággal szemben tanúsított magatartását gyökeresen megváltoztassa. Az európai integrációs folyamat által követelményként megfogalmazott, és a romániai társadalomban a négyéves koalíciós kormányzásnak – főképp az RMDSZ kormányzati részvételének – köszönhetően bekövetkező változások alapján szükségesnek tartott általános kisebbségvédelmi vonatkozású kijelentések – kiegészítve egyes sajátosan magyarság-orientált kérdéssel – a két protokollum, illetve a kormányprogram szövegébe bekerültek, azonban a korábban tabunak számító és a többségi románság érzékenységet sértő elvek – kulturális és területi autonómia, teljesen önálló kisebbségi oktatás és intézményrendszer, széles körű anyanyelvhasználat – továbbra sem képezik alku tárgyát, ugyanúgy radikális követelésnek számítanak, amelyek felvállalására és megvalósítására a román partokban nincs hajlandóság.

IV.3. A 2001–2002-ES IDŐSZAK KIÉRTÉKELÉSE: AZ RMDSZ ÁLTAL A KORMÁNNYAL VALÓ EGYÜTTMŰKÖDÉS SORÁN ELÉRT EREDMÉNYEK

A 2000-es választásokat követően a győztes Szociáldemokrata Párt felkérését elfogadva az RMDSZ 2000. december 27-én együttműködési megállapodást írt alá a kormánypárttal, amelyben vállalta, hogy a parlamentben ellenzéki pártként szavazataival támogatja azt kormányprogramjában megfogalmazott célkitűzéseinek megvalósításában. A megállapodás tartalmazza ugyanakkor az SZDP által a támogatás fejében vállalt kötelezettségeket, amelyek az RMDSZ egyes politikai célkitűzéseinek megvalósítását irányozzák elő. Az általam vizsgált 2001–2002-es időszakban két együttműködési megállapodás kötöttet a két párt között.

Az RMDSZ által megfogalmazott célkitűzések megvalósulását – az 1996–2000-es időszakhoz hasonlóan – a dokumentumokban foglaltak

alapján vizsgálom. Az együttműködési megállapodások esetében annyival komplexebb a helyzet, hogy a két párt megyei szinten is megállapodásokat írt alá, amelyek helyi kérdésekre vonatkoznak. Az RMDSZ célkitűzéseinek megvalósulása a helyi megállapodások elemzésével lenne átfogó mértékben vizsgálható. E dolgozat kereteit azonban meghaladja a helyi megállapodások vizsgálata, így számomra a két országos megállapodás szövege szolgál alapul. Azt vizsgálom, hogy az országos megállapodásokban megfogalmazott célkitűzések közül mit sikerült megvalósítani. Az eddigi elemzésem gondolatmenetéhez hűen elsősorban a romániai magyarság szempontjából jelentős kérdésekre fektetem a hangsúlyt. Azokban az esetekben, ahol az egyes célok megvalósítása határidőhöz van kötve – ez csak a 2002-es protokollum esetében áll fenn –, azt is igyekszem figyelembe venni, hogy milyen mértékben sikerült ezeket a határidőket betartani. A kiértékelésben hivatalos RMDSZ-kiadványokat, kronológiákat, törvénygyűjteményeket, tanulmányokat és más forrásokat használok fel.

A 2001-es együttműködési megállapodás – amint a kódolási eredmények kiértékeléséből is látszik – szép számban tartalmaz olyan célkitűzéseket, amelyek a romániai magyar közösséget közvetlenül vagy közvetetten érintik. A dokumentum öt témakörben fogalmazza meg a két párt célkitűzéseit a 2001. esztendőre vonatkozóan: *a gazdasági reformfolyamat folytatása, a közigazgatás decentralizálásának folytatása, az államosított tulajdonok visszaszolgáltatásának véglegesítése, a nemzeti kisebbségek védelme, a regionális fejlesztés.* Az alábbiakban az egyes témakörök részeként megfogalmazott célkitűzéseket ismertetem és azt veszem górcső alá, hogy melyeket sikerült megvalósítani és melyeket nem.

A gazdasági reformfolyamat folytatása terén egyetlen általános kijelentést fogalmaztak meg a megállapodás aláírói: folytatni a gazdaságban elkezdett reformokat a kormány 2001–2004-es programtervezetének és az ország gazdasági fellendítésére, az európai és euroatlanti integrációra vonatkozó középtávú stratégiájának az alapján.²⁷ Nehezen nyomon követhető és kvantifikálható célt fogalmaztak meg ebben a mondatban, de tekintettel arra, hogy a reformfolyamat folytatódik, kisebb-nagyobb előrelépések tapasztalhatók, ezt a célkitűzést (jóindulattal) megvalósultnak tekinthetjük.

A közigazgatás decentralizálásának folytatása területén több kisebbségi vonatkozású célkitűzés is megjelenik, a legfontosabb a helyi közigazgatási törvénynek Románia Szenátusa által elfogadott változat szerinti véglegesítése, beleértve az anyanyelv használatára vonatkozó rendelkezéseket is.²⁸ Ezenkívül 2001 végi határidővel megfogalmaztak néhány más, egyes szolgáltatások demilitarizálására vonatkozó kijelentést: a lakossági nyilvántartás átvétele, valamint közületi szolgáltatásként való megszervezése a polgármesteri hivatalok és megyei tanácsok által (személyazonossági kártya, választói igazolvány, az állandó választási listák elkészítése, gépjárműveze-

tői jogosítvány, gépkocsi törzskönyv); az útleveél nyilvántartásának a prefektúrák hatáskörébe történő áthelyezése egy megyei szakszolgálat létrehozásával; katasztrófaelhárító közszolgáltatások megszervezése sürgősségi állapotokra (tűzvesz, árvíz, jégverés, földrengés, fagy), amelyek átveszik a jelenlegi tűzoltó- és polgári védelmi egységek hatáskörét; a közrendfenntartó közösségi rendőrség létrehozása minden közigazgatási egység (község, város, megyei jogú város) szintjén a rendőrfelügyelőségek egyes sajátos hatásköreinek átvétele.²⁹

A legjelentősebb eredmény a közigazgatási decentralizáció területén a 2001. április 23-án elfogadott helyi közigazgatásról szóló 215/2001-es törvény. Ezzel sikerült az RMDSZ-nek megvalósítani azt a célkitűzést, nevezetesen a korábbi közigazgatási törvényt módosító kormányrendelet parlamenti megerősítését, amelyet már a kormánykoalíció tagjaként is megfogalmazott, de nem tudott kivívni. A törvény szavatolja az anyanyelv használatát a helyi közigazgatásban azokban a helységekből, ahol valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személyek aránya meghaladja az illető település lakosságának a 20%-át mind a lakosok és a közigazgatási egység közötti kapcsolatokra, mind a helységnevtáblákra és a közintézmények felirataira vonatkozóan. A törvény ugyanakkor szentesíti a helyi közösségek közigazgatási és pénzügyi autonómiáját, ami a település tulajdonában levő javakkal és erőforrásokkal való gazdálkodásra vonatkozik. Arról is rendelkezik, hogy az önkormányzatok hatásköreinek növelésével a költségvetési forrásoknak is növekedniük kell. Ugyancsak a helyi önkormányzatokra vonatkozik a 337/2001-es törvény, amely a helyi közpénzügyeket szabályozza.³⁰

A lakosság nyilvántartásának a polgármesteri hivatalok és megyei tanácsok hatáskörébe történő átutalására, illetve az útleveél szolgálatnak a prefektúrák hatáskörébe történő átutalására vonatkozóan az alábbi jogszabályokat fogadták el: 83/2001-es kormányrendelet az útleveél-kibocsátási és nyilvántartási közszolgálatok létesítéséről, szervezéséről és működéséről, valamint a 84/2001-es kormányrendelet a személy-nyilvántartási közszolgálatok létesítéséről, szervezéséről és működéséről, amely révén a lakosság-nyilvántartás átkerül a rendőrségtől a polgármesteri hivatalok és a megyei tanács apparátus hatáskörébe. A 88/2001-es számú kormányrendelet a vészhelyzetek kezelése érdekében létrehozott apparátust beleilleszti a közösségi szolgáltatások rendszerébe.³¹ Ezeket a kormányhatározatokat a 362/2002-es, a 372/2002-es, illetve a 363/2002-es jogszabályokkal törvényerőre emelték.³²

Az államosított tulajdonok visszaszolgáltatása terén megfogalmazott célkitűzések a romániai magyarság szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak: az 1/2000. sz. törvény maradéktalan gyakorlatba ültetése, a birtoklevelek kibocsátásának felgyorsítása a visszaszolgáltatási folyamat részeként; az államosított ingatlanokról szóló törvény véglegesítése; az egyházaktól, vala-

mint a nemzeti kisebbségek egyesületeitől és szervezeteitől jogtalanul elvett ingatlanok és ingó javak esetén a tulajdonjog visszaszerzését és ezen javak kezelésének módozatait biztosító törvényes keret megteremtése.³³ Ezen a területen valóban történtek előrelépések 2001-ben: az 1172/2001-es kormányhatározattal hatályon kívül helyezték a 180/2000-es végrehajtási rendeletet, és kidolgozták a földterületek, illetve az erdők visszaszolgáltatására vonatkozó 1/2000-es törvény alkalmazásának új kereteit. A visszaszolgáltatás területén jelentős jogszabály a 10/2001-es törvény, amely az 1954. március 6. és az 1989. december 22. közötti időszakban jogtalanul elvett ingatlanok jogállását szabályozza, lehetővé téve a természetes és jogi személyek számára, hogy visszaigényeljék az állam által törvénytelenül elkobzott ingatlanokat. A törvény tartalmazza a természetben történő visszaszolgáltatás szabályozását, valamint azokban az esetekben, ahol ez nem lehetséges a tulajdonjegyek által történő vagy pénzbeli kárpótlás rendszerét is. A törvényt azóta több esetben is módosították, illetve kiegészítették: a 175/2001-es sürgősségi kormányrendelet és az azt jóváhagyó, valamint módosító 426/2002-es törvény révén, amelyek a törvény megszegéséért járó szankciókra vonatkoznak. Emellett több módosítás az egyes visszaigénylési határidők meghosszabbítására vonatkozik: a 109/2001-es sürgősségi kormányrendelet és a 145/2001-es sürgősségi kormányrendelet.³⁴

A romániai magyarságot leginkább érintő kérdések nagy része *a nemzeti kisebbségek* védelmére vonatkozó részben olvasható. A számos általános emberi és kisebbségjogi megfogalmazás mellett konkrét célkitűzésekkel is találkozunk. A dokumentum kódolása során hat kisebbség-orientált kérdésekre vonatkozó kategória fordult elő nagyobb gyakorisággal. Ebben a részben fogalmazták meg a magyar kultúrával, a magyar oktatással, a kisebbségi egyházakkal, a kisebbségek jogaival és a kisebbségvédelemmel kapcsolatos teendőket, továbbá néhány, a multikulturalizmus kategóriába tartozó kijelentést. E célkitűzések megvalósulását az egyes területek szerint külön-külön vizsgálom meg.

A *kultúra* területén a magyar művelődési intézmények méltányos támogatását, a magyar rádió-, illetve televízió-műsorok összekapcsolását és egybehangolását – oly módon, hogy teljesebbek és tartalmasabbak legyenek mind helyi, mind országos szinten –, valamint az új adók létrehozását és az adásidők növelését tartom a legfontosabb célkitűzéseknek. Olyan célkitűzésekről van szó, amelyek megvalósítása csak folyamatosan, lépésenként történhet, így nehezen mérhető az, hogy konkrétan milyen mértékben valósultak meg. Ezen a területen konkrét megvalósításnak tekinthető egyes helyi kereskedelmi rádióadók létesítése. Ám a hangsúly elsősorban azon lenne, hogy a közszolgálati Román Televízió nagyobb műsoridőt engedélyezzen a magyar nyelvű adások számára, illetve kiépüljön egy független magyar rádió- és televízió-hálózat. Ezek megvalósítása még várat magára.

Az *egyházakkal* kapcsolatosan az RMDSZ a kormányzati időszakból magával hozott egy célkitűzést, a kultusztörvény elfogadását. Ezt 2001-ben sem sikerült megvalósítani, azonban született néhány jogszabály, amely a kisebbségi egyházakat is kedvezően érinti: a 242/2001-es törvény a pénzügyi támogatási formákról a romániai vallásfelekezetekhez tartozó, kis jövedelmű vagy jövedelem nélküli vallásfelekezeti egységek számára; a 244/2001-es törvény, amely a 72/2000-es, a fentiekre vonatkozó kormányrendelet jóváhagyásáról szól, illetve a 647/2001-es törvény az egyházfik/lelképásztorok bérezése/pénzügyi támogatására vonatkozóan.³⁵

Az *oktatás* területén az alábbi célkitűzéseket fogalmazták meg: a magyar tagozatok finanszírozásához szükséges szervezési és szakmai keret létrehozása a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen; a magyar nyelvű oktatási hálózat bővítése 2001-ben, illetve a magyar nyelvű oktatás bevezetése további felsőfokú tanintézetekben, az igényeknek megfelelően.³⁶ Az oktatásban a 2001-es együttműködés legjelentősebb eredményeként az Erdélyi Magyar Tudományegyetem létrehozása könyvelhető el. 2001 májusában a bukaresti Akkreditációs Bizottság a Sapientia EMTE első szakjai részére megadta az ideiglenes működési engedélyt. Ezzel egy áthidaló megoldás született az RMDSZ azon követelésére, amely az önálló magyar egyetem visszaállítását tűzte ki célul. Azért áthidaló megoldás, mert az önálló magyar állami egyetem létrehozása - amit az RMDSZ pártprogramjaiban és választási programjaiban is prioritásként fogalmazott meg - mind a mai napig nem valósult meg, a román kormány azonban hajlandónak mutatkozott egy, a magyar állam által finanszírozott magyar nyelvű magánegyetem létrehozásának a jóváhagyására. Ezzel előrelépés történt a romániai magyar felsőfokú oktatás területén.

A *regionális fejlesztés* területén megfogalmazott célkitűzések is eléggé általánosak, ezek megvalósulása ismét nehezen követhető nyomon: „méltányos támogatás az állami költségvetésből a kisebbségek által is lakott területeknek és helységeknek, ennek érdekében a szakminisztériumok támogatni fogják ezen területek és helységek infrastrukturális és más jellegű pályázatait”³⁷. Ez a terület még mindig „fehér foltnak” számít Romániában, nem mondhatjuk, hogy a megállapodás következtében jelentős mértékben változott volna a kormánynak a magyarok által többségben lakott vidékekre vonatkozó támogatási politikája. Jó példa erre a Székelyföld helyzete, amely továbbra is hátrányos helyzetűnek számít az ország számos más vidékével szemben az infrastrukturális beruházások és támogatások terén, illetve gazdasági téren. Az RMDSZ pedig sem a négyéves kormányzati szereplés, sem a kormánnyal való megállapodás révén nem volt képes jelentős eredményeket felmutatni e régió felzárkóztatása terén.

A fenti célkitűzéseken kívül további olyan célkitűzéseket sikerült megvalósítani 2001-ben, amelyek nem jelentek meg tételesen az RMDSZ és az

SZDP közötti országos együttműködési megállapodásban, azonban a romániai magyarság szempontjából fontosnak tekinthetők. Az ezeket megfogalmazó jogszabályokat csupán tételelesen sorolom fel: a 2001-ben elfogadott 55-ös és 56-os törvények, amelyek egyes, Románia és Magyarország közötti határon túli együttműködési programokra vonatkozó memorandumok jóváhagyását szabályozzák; a 292/2001-es törvény, amely az 1945. március 6-án bevezetett diktatúra által politikai okokból üldözött személyek, valamint a külföldre deportált vagy fogságba ejtett személyek számára nyújtandó támogatásokat szabályozza; a 396/2001-es törvény, amely a nemzeti kisebbségek helyzetének tanulmányozásával foglalkozó intézet létrehozásáról szól; a 422/2001-es törvény a történelmi műemlékek oltalmazásáról.³⁸ Természetesen itt jogszabályok elfogadásáról van szó, amelyek lehetővé teszik a bennük foglaltak megvalósulását vagy éppen előírják azt, alkalmazásuk már a politikai konjunktúra függvénye is lehet.

A 2002. esztendőre kötött megállapodás szövege két jelentős eltérést mutat az előző évi megállapodás szövegéhez képest: egyrészt terjedelmében jóval hosszabb, ami egyben azt is jelenti, hogy nagyobb számban tartalmaz semleges – a 000 kategóriába sorolt – kijelentéseket, illetve általános célkitűzéseket, másrészt több benne a megvalósulást illetően könnyebben nyomon követhető konkrét tennivaló, amelyekhez határidőt is rendeltek.

A dokumentum szerkezetében is eltér az előző évi megállapodástól, amint azt már a dolgozat IV.2.2. pontjában is említettem. Az elemzés során nem fogom értékelni a bevezető részben megfogalmazott kijelentéseket, ugyanis általános megfogalmazásokat tartalmaznak.

Az első fejezet az *SZDP és az RMDSZ közötti politikai kapcsolatokra* vonatkozik. A fejezetben többnyire a kisebbségekre vonatkozó általános célkitűzéseket fogalmaztak meg – mind a romániai kisebbségekre, mind a határokon túl élő románokra vonatkozóan –, az önazonosságuk megőrzését, a szabad önkifejeződésüket és a kisebbségek védelmét illetően. Egyetlen többé-kevésbé konkrét vonatkozású kijelentés: „az SZDP és az RMDSZ fel lépnek annak érdekében, hogy helyesen alkalmazzák a határon túli magyarok státusára vonatkozó törvénnyel kapcsolatos, Románia és Magyarország kormányfője közötti Egyetértési Nyilatkozat előírásait”³⁹. Ez véleményem szerint egy olyan kitétel, amely elsősorban a román fél igényeinek kielégítését célozza meg, és a státustörvény által kavart belpolitikai vihar csitítására szolgál.

A második fejezet az *SZDP és az RMDSZ parlamenti frakcióinak az együttműködésére* vonatkozik. Ebben a fejezetben csupán olyan semleges kijelentésekkel találkoztam, amelyeknek nem volt programatikus vonatkozásuk, az elemzés szempontjából nem relevánsak.

Az RMDSZ tulajdonképpeni célkitűzései a harmadik fejezetben találhatók, amelynek címe: *A kormány támogatásával kapcsolatosan a kormány-*

program alkalmazása érdekében. Ebben a fejezetben, a 2001-es megállapodás szövegéhez hasonlóan témakörönként csoportosulnak a megvalósításra váró célkitűzések. A következő bekezdésekben ez egyes ágazatokon belüli kijelentéseket sorolom fel és azt mutatom be, hogy milyen törvények születtek ezek megvalósítása érdekében.

Az első terület a *gazdasági reform felgyorsítására* vonatkozik. Mivel ezen a területen nem szerepelnek magyarság-orientált kérdések, hanem az ország egészére vonatkozóan fogalmazzák meg közös célkitűzéseiket az aláíró felek, nem fordítok különösebb figyelmet annak vizsgálatára, hogy mit sikerült gyakorlatba ültetni. Röviden felsorolom a fontosabb célkitűzéseket: az adóterhek mértékének elemzése és megoldások keresése a kormányprogram keretein belül ezek csökkentésére; az ipari és mezőgazdasági társaságok privatizálásának felgyorsítása; az energetikai szektor mélyreható szerkezetváltásának beindítása; a gazdaságban létező pénzügyi körbe tartozások csökkentéséért való fellépések; a kis- és középvállalkozások támogatása pénzügyi források biztosításával, hogy hozzáférhessenek bizonyos programokhoz; a Román Beruházási Ügynökség létrehozásának támogatása; a beruházások támogatása, kivételes figyelmet szentelve a külföldi befektetéseknek, valamint a külföldi és hazai tőke bevonásának; a lakásépítkezési beruházások támogatása.⁴⁰ Az egyetlen kitétel, amelynek megvalósulása határidőhöz kötött, a szövetkezetek szervezéséről és működéséről szóló törvénytervezet véglegesítése 2002. június 30-ig. A törvényt nem sikerült elfogadni, ez a célkitűzés 2003. március 31-i határidővel a két párt közötti 2003-as évi megállapodás szövegében is szerepel.⁴¹ Egyébként az ezen a területen megfogalmazott célkitűzések nagy részét a 2003-as megállapodás szövegébe is belefoglalták, ami arra utal, hogy megvalósulásuk a 2002-es évben nem haladt a várt mértékben. Ugyanakkor megvalósult egy célkitűzés: a 390/2002-es törvénnyel létrehozták a Külföldi Beruházások Romániai Ügynökségét.⁴²

A következő terület a *tulajdon-visszaszolgáltatásra* vonatkozik. Az itt megfogalmazott célok mindegyike érinti a romániai magyarságot, és mindegyik gyakorlatba ültetése határidőhöz kötött: 2002. december 31-i határidővel foglalmazták meg a föld- és erdőalap birtoklevelei kibocsátásának befejezését egy országos program keretében; 2002. február 28-i határidővel a 102/2001-es számú sürgősségi rendeletnek a Képviselőház általi elfogadását, abban a formában, ahogy a Szenátusban megszavazták, valamint a visszaszolgáltatás felgyorsítását a birtokba helyezés és a birtoklevelek kiadása révén; 2002. április 30-i határidővel az állam által az egyházaktól, az egyesületektől és szervezetektől jogtalanul elvett ingatlanokra és ingó javakra – beleértve a nemzeti kisebbségeket is – vonatkozó visszaszolgáltatási törvénytervezet Parlament elé terjesztését – amit az, a maga során, 2002. szeptember 30-ig elfogad –; 2003. június 30-i határidővel a visszaigényelt,

de természetben vissza nem adható ingatlanokért járó kárpótlásról szóló törvény elfogadását a 10/2001-es törvénynek megfelelően; 2002. június 28-i határidővel pedig a 10/2001-es törvény alkalmazása módszertani szabályainak aktualizálását.⁴³

A birtoklevelek kibocsátása nem történt meg teljes mértékben, ezt a célkitűzést megfogalmazták a következő évi megállapodásban is. A 102/2002-es évi kormányrendeletet, amely az 1/2000-es törvény módosítására és kiegészítésére vonatkozik, a Képviselőház 2002. május 9-én – tehát a megállapodásban leszögezett határidő után két hónappal – hagyta jóvá a 400/2002-es számú törvénnyel. 2002. július 11-én elfogadták az 501/2002-es törvényt, amely jóváhagyja a 94/2000-es, a romániai vallásfelekezetektől elkobzott egyes ingatlanok visszaadására vonatkozó sürgősségi kormányrendeletet, illetve a 10/2001-es törvény módosítására vonatkozó és azt kiegészítő 184/2002-es sürgősségi kormányrendeletet.⁴⁴

A *közigazgatás decentralizációja* területén megfogalmazott célkitűzések egy része határidőhöz kötött, és megvalósulásuk is nyomon követhető, másik része pedig nehezen mérhető célokat határoz meg. Az előbbieik közé tartoznak: a közigazgatási-területi egységek köz- és magánvagyonára vonatkozó, a köztulajdonnal és annak jogállásával kapcsolatos 213/1998-as törvény alkalmazásának befejezése 2002. június 30-ig; intézkedések foganatosítása annak érdekében, hogy – a 308/2001-es törvény értelmében és a Kormánynek a törvényes rendelkezésekre vonatkozó országos programot jóváhagyó határozatával összhangban – a lakosság-nyilvántartási közszolgálat lépcsőzetesen a helyi hatóságok alárendeltségébe menjen át szintén 2002. június 30-ig; a rendkívüli állapotokkal foglalkozó közszolgálatoknak a helyi hatóságok alárendeltségébe való átutalása 2002. szeptember 30-ig; az útlevel-kibocsátó közszolgálat a prefektúrák alárendeltségébe történő utalása 2002. október 30-ig; a 100/1990-es törvényerejű rendeletet hatályon kívül helyezése 2002. február 28-ig.⁴⁵ A lakosság nyilvántartására, a rendkívüli állapotokra és az útlevel-kibocsátásra vonatkozó kormányrendeleteket már a 2001. évben meghozták, és amint a 2001-es megállapodás kiértékelésekor már megemlítettem, a jóváhagyásukat elrendelő törvényeket is elfogadta 2002-ben a parlament. Mindhárom törvényt a megjelölt határidőn belül fogadták el, 2002. júniusában. Alkalmazásuk azonban mind a mai napig megoldatlan, e jogszabályokat még nem ültették gyakorlatba. A 100/1990-es törvényerejű rendeletet, amely a helységek, kereskedelmi társaságok, társadalmi-kulturális intézmények névváltoztatását megtiltotta, a 63/2002-es kormányrendelettel hatályon kívül helyezték.

A határidő nélküli célkitűzések között található: a helyhatóságok pénzügyi támogatása, a megyei és helyi tanácsok alárendeltségébe átkerült szolgáltatások minőségének biztosítása és az intézmények működésének biztosítása érdekében; a nemzeti kisebbségek által is lakott közigazgatási-terü-

leti egységek méltányos finanszírozása a költségvetésből infrastrukturális és más természetű beruházások szakminisztériumi támogatása révén; a jövedelemadóból a helyi tanácsok finanszírozására leosztott részarány növelése, valamint ama összegek növelése a költségvetési törvény révén, amelyek a helyi közigazgatási szerveknél maradnak a jövedelemadóból és más forrásokból; különböző intézkedések meghozatala a 215/2001-es törvény 38. szakasza „u” bekezdése előírásainak alkalmazása és tiszteletben tartása érdekében, amely az utcák, terek és közintézmények névadására, illetve névváltoztatására vonatkozik; az illető közigazgatási-területi egységben működő közoktatási intézmények névadási és -változtatási jogának a helyi szervek hatáskörébe történő átutalása; annak elemzése, hogy mennyiben célszerű az ipari parkok újabb megyékben – beleértve a nemzeti kisebbségek által lakottakat is – való létrehozása.⁴⁶ Ezek nagy részének gyakorlatba ültetésére megtörténtek az első lépések, azonban a célkitűzések jelentős részét a 2003-as SZDP–RMDSZ megállapodásba is belefoglalták, ami arra enged következtetni, hogy megvalósításuk nem haladt a tervezett mértékben.

A célkitűzések negyedik területe a *szociális védelem*. Ennek keretében mind a romániai társadalom egészére vonatkozó teendőket – a garantált minimál jövedelemről szóló törvény alkalmazása; a nyugdíjak differenciált indexelésének biztosítása; előnyösebb hitelek biztosítása a fiatal végzősök számára, lakásvásárlás céljából –, mind olyan célkitűzéseket találunk, amelyek a romániai magyar közösséget sajátosan érintik: az etnikai okokból üldözött személyek jogairól szóló 189/2000. számú törvény pontos gyakorlati alkalmazásának a biztosítása – ennek érdekében 2002. február 28-ig véglegesítik a törvény alkalmazásának módszertani szabályait –, valamint ama törvénytervezet elfogadása, amely bizonyos jogokat biztosít azon személyeknek, akik a katonai szolgálatot munkaszázadokban töltötték le. A szociális védelem terén a minimáljövedelemre és a nyugdíjakra, illetve nyugdíjasokra vonatkozó célkitűzéseket 2003. június 30-i határidővel a 2003-as megállapodás szövegében újra megfogalmazták, ami arra utal, hogy 2002-ben nem sikerült ezeket megvalósítani. A katonai munkaszolgálatosokra vonatkozó törvény elfogadásával kapcsolatosan nem sikerült információkat szerezniem.

Az *egészségügy* területén kizárólag az egész romániai társadalomra vonatkozó, nehezen nyomon követhető és számszerűsíthető célok fogalmazódnak meg: „elfogadják a kórházak szervezésére és tevékenységük lebonyolítására vonatkozó törvényt, figyelembe véve, hogy azok a helyhatóságok alárendeltségébe kerülnek át; fokozzák a megyei egészségbiztosítási pénztárak alapjai szabályszerű és hatékony felhasználásának ellenőrzését”⁴⁷.

A következő terület az *oktatás*. Néhány általános oktatáspolitikai célkitűzés mellett – a tanügy intézményes kereteinek szakonkénti és képzési (elemi, gimnáziumi, liceumi és egyetemi) szintenkénti fejlesztése; a decentralizálás folyamatának folytatása és az intézményi autonómia fejlesztése; az oktatás-

ügy általános célkitűzéseinek egyeztetése a munkaerőpiac tényleges igényeivel – két szinten – a felsőoktatás és a közoktatás – több olyan célkitűzést is megfogalmaztak, amelyek a romániai magyar nyelvű oktatásra vonatkoznak. A felsőoktatásra vonatkozóan: magyar nyelvű karokat és tanszékeket hoznak létre a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen, a tanügyi törvény előírásainak tiszteletben tartásával; megvizsgálják a magyar nyelvű tagozat létrehozásának módozatát a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen, a beiskolázási számot is megállapítva; a Kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémiára, a Kolozsvári Agrártudományi Intézetre, a Marosvásárhelyi Petru Maior Tudományegyetemre vonatkozóan tanulmányozzák a magyar tannyelvű csoportok létrehozásának módozatát, a törvényes előírásoknak megfelelően. Ezekben a kérdésekben jelentős előrelépés nem történt, a magyar nyelvű csoportok létrehozására és a magyar tagozat létrehozására az Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen nem került sor. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen sem hoztak létre új magyar tanszékeket, azonban a kormánypart és az RMDSZ között egy megegyezésre került sor, melynek értelmében létrehoznának két magyar nyelvű kart az egyetem keretén belül – egy társadalomtudományi, illetve egy természettudományi kart – az egyes addig létező szakok egyesítésével. Ezt a megállapodást bele is foglalták a 2003-as együttműködés szövegébe, mint a 2003–2004-es tanévtől megvalósítandó célt.⁴⁸ A Kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián, a Kolozsvári Agrártudományi Intézetben, illetve a Marosvásárhelyi Petru Maior Tudományegyetemen magyar csoportok létrehozására nem került sor a 2002. esztendőben.

A közoktatás területén az alábbi célkitűzések szerepelnek a megállapodásban: „az állami oktatás keretében, a Tanügyi törvény 121. szakaszának megfelelően és az Európa Tanács külön ajánlásainak szellemében biztosítani fogják a magyar nyelv tanulását, a konkrét és valós igények függvényében; az egyházi középiskolákban az elkövetkező években is tiszteletben tartják a 2001–2002-es tanévre megállapított beiskolázási számokat; az iskolahálózat átszervezésekor figyelembe fogják venni azon szakemberek véleményét is, akik a nemzeti kisebbségek érdekeit képviselik; a tanügyi reformmal kapcsolatos jogszabályok kidolgozásának folyamatában biztosítani fogják a nemzeti kisebbségek sorából származó szakemberek részvételét is; a Kutatásügyi és Oktatási Minisztérium költségvetése révén biztosítják a szükséges pénzügyi támogatást a nemzeti kisebbségek anyanyelvű oktatásában használt tankönyvek elkészítéséhez és kiadásához”⁴⁹. Itt megint általánosabb jellegű kijelentésekkel állunk szemben, amelyek ugyanilyen formában a 2003-as megállapodásban is előfordulnak. Ezen a területen is történtek kisebb előrelépések, azonban jelentős eredményekről a felsorolt célkitűzéseket illetően nem beszélhetünk.

A *hangos-képes médiával* kapcsolatban megfogalmazott célkitűzések is jórészt a romániai magyar közösség érdekeit fejezik ki: a marosvásárhelyi

területi televízió-stúdió újraindítása román és magyar nyelven; az antenna-hálózat fejlesztése a Kommunikációs és Információs Technológia Minisztériuma⁵⁰ által elvégzett elemzés után, annak érdekében, hogy összekapcsolják ily módon a magyar nyelvű rádió- és televíziós adásokat, megvalósítva azok fokozottabb helyi és országos szintű koherenciáját; az RTV 2 földi sugárzási hálózatának fejlesztése és kiterjesztése az ország minden megyéjére.⁵¹ A fenti kijelentések közül a legfontosabb megvalósítására, a marosvásárhelyi területi televízió-stúdió újraindítására nem került sor 2002-ben, ez a célkitűzés 2003. június 30-i határidővel megjelenik a 2003-as megállapodásban is, akárcsak a felsorolt másik két célkitűzés is.⁵²

Ebben a fejezetben több más célkitűzést is megfogalmaztak az aláíró felek, amelyek további lényeges területekre vonatkoznak, például egyházak, nemzeti kisebbségek. Némelyek határidőhöz kötöttek: intézkedéseket foganatosítanak a vallásfelekezetek fokozottabb támogatására az állam lehetőségeinek függvényében templomok építésére és pénzügyi asszisztenciára, sürgetik az egykor a vallásfelekezetek tulajdonát képező egyes épületek visszaadását, a sürgősségi rendeletekbe foglalt ingatlanokat 2002. április 30-ig visszaszolgáltatók; biztosítják a diszkriminációellenes törvény alkalmazására létesítendő intézményi keretek minél gyorsabb megteremtését a magyar kisebbség egyes képviselőinek ennek vezető szerveiben való részvételével (2002. február 28.); létrehozzák a Nemzeti Kisebbségek kérdéseit tanulmányozó intézetet, az intézet keretében külön részleget létesítenek a magyarok problémáinak tanulmányozására (2002. július 31.); megfelelő formában ratifikálják a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartáját (2002. június 30.); intézkedéseket foganatosítanak a nemzeti szimbólumok, valamint a nemzeti kisebbségek szimbólumainak használatára – a törvényes rendelkezéseknek megfelelően (2002. február 28.).⁵³ Más kijelentések megvalósulását nem kötötték határidőhöz: a román nyelv védelméről szóló törvényt olyan formában fogadják el a parlamentben, hogy az egyidejűleg biztosítsa a romániai nemzeti kisebbségek nyelvének védelmét is; méltányos pénzügyi támogatásban részesítik a kisebbségi nyelvű kiadványokat és kiadványokat, valamint a művelődési eseményeket; biztosítják a nemzeti kisebbségek arányos képviseletét országos, területi és helyi szinten a különböző intézmények döntéshozó testületeiben; a rendőrök jogállásáról szóló törvényt kiegészítik azzal az előírással, amely szerint azokban a helységekben, ahol a nemzeti kisebbségek számaránya meghaladja a 20 százalékot, kötelező a kisebbségek nyelvét ismerő rendőrök alkalmazása.⁵⁴

A felsoroltak közül az alábbiakkal kapcsolatban születtek eredmények 2002-ben jogszabályok szintjén: a nemzeti kisebbségi szimbólumok használata és a rendőrök jogállása – a kisebbségi nyelvek ismerete – területén. A vallásfelekezetekkel kapcsolatban két törvényt fogadtak el, amely a kisebbségi egyházakat is érinti: a 125/2002-es törvény, amely a 82/2001-es, a

vallásfelekezetek pénzügyi támogatására vonatkozó sürgősségi kormányrendeletet fogadja el, illetve a 178/2002-es törvény, amely hatályon kívül helyezi a 177/1948-as egyházügyi törvény 7-es szakaszát.⁵⁵ Ugyanakkor a vallásfelekezetekkel kapcsolatban a 2002-es megállapodásban megfogalmazott célkitűzés megjelenik a 2003-es megállapodás szövegében is. A többi célkitűzés közül nem valósultak meg és a 2003-as megállapodásban is megjelennek az alábbiak: a nemzeti kisebbségeket tanulmányozó intézet létrehozása; a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Chartájának ratifikálása; a nemzeti kisebbségek arányos képviselőtének biztosítása országos, területi és helyi szinten; a rendőrök jogállását szabályozó törvény megfelelő alkalmazása.

A megállapodás következő fejezete a két párt helyi szintű együttműködésére vonatkozik. Több általános – illetve a dokumentum szempontjából általam semlegesnek kódolt – kijelentés mellett ebben a fejezetben találunk néhány, a romániai magyar oktatásra és kultúrára vonatkozó megfogalmazást is: „állapítsanak meg prioritásokat olyan történelmi műemlékek restaurálása terén, amelyek a romániai magyarok kultúrájának számottevő értékei; az SZDP és az RMDSZ brassói szervezetei működjenek együtt egy olyan ingatlan kijelölése vagy építése érdekében, amely megoldja az Áprily Lajos Elméleti Líceum működési gondjait; az SZDP és az RMDSZ Maros megyei szervezetei együttműködnek annak érdekében, hogy a Bolyai Farkas Elméleti Líceum visszanyerje magyar tannyelvű státusát; megoldják az aradi Szabadság-szoborcsoport problémáját, a vegyes kormánybizottság által aláírt jegyzőkönyvnek, valamint a Románia és Magyarország kormányfői által aláírt együttműködési memorandumnak megfelelően”⁵⁶.

A marosvásárhelyi Bolyai Farkas Elméleti Líceum országos vihart kaváló politikai huzavona után visszanyerte magyar tannyelvű státusát. A döntés értelmében a 2002–2003-as tanévtől a líceumban nem indul több román osztály – ezek a Papiu Ilarian Líceumban indulnak – így a középiskola, miután a jelenlegi román osztályok végeznek, a 2006–2007-es tanévtől újra teljesen magyar intézmény lesz. A brassói Áprily Lajos Elméleti Líceum ügyében is megkezdődött az együttműködés, a 2003-as megállapodásban 2003. március 1-jei határidővel belefoglalták az épület felújítási munkálatainak befejezését. A Szabadság-szoborcsoport kérdésében – amelynek ügye ismét számos politikai vita tárgyát képezte – az aradi önkormányzat egyik határozata jelent előrelépést, amely 2002. november 26-án elrendelte a műemlék Arad belvárosának egyik közterén való felállítását.

A dokumentum ötödik, utolsó fejezete a 2002. évi megállapodás előírási teljesítésének felmérésével kapcsolatos általános kijelentéseket tartalmaz, ezeknek az elemzés szempontjából nincs különösebb jelentőségük.

IV.4. KÖVETKEZTETÉSEK AZ RMDSZ 2001–2002-BEN FOLYTATOTT POLITIKÁJÁRÓL

A 2001–2002-es időszak teljesen új pozíciót biztosított az RMDSZ számára. Ellenzéki pártként, ugyanakkor együttműködve a kormánypárttal, tehát nem hatalmi pozícióból, azonban a hatalom közelében vállalkozott arra, hogy célkitűzéseit megvalósítsa.

A 2001–2002-es időszakra is jellemző, hogy a romániai magyarság sajátos igényeivel közvetlen kapcsolatban levő elvek a legmagasabb számban az 1999-es választási programban található meg, ezután fokozatosan visszaszorulnak, ahogy a Szövetség politikai pozícióit illetően jobb helyzetbe kerül. Az autonómia, az önálló magyar iskolahálózat, az önálló magyar intézményrendszer gondolata fokozatosan kiszorul a dokumentumokból, illetve lekerül a politikai képviselet napirendjéről, és egyre ritkábban jelentkezik a politikai diskurzus szintjén is.

Mégis, a kormánypárttal kötött együttműködési megállapodások révén sikerült megfogalmazni olyan célkitűzéseket, amelyek megvalósítására az ellenzékéből, a kormány támogatása nélkül nem lett volna lehetőség, és amelyre nem volt képes a Szövetség négy éven keresztül a kormány tagjaként. Annak ellenére, hogy számos célkitűzés gyakorlatba ültetése elmaradt – némelyeké annak ellenére is, hogy több egymást követő megállapodás szövegében is jelentkeztek –, vagy megvalósításuk során nem tartották be a kitűzött határidőket, a kormánypárt tudatában volt annak, hogy az RMDSZ szavazataiért cserében neki is teljesítenie kell vállalásait. A legfontosabb előrelépések ama területeken történtek, ahol a kormányzati időszakban az RMDSZ a legnagyobb sikertelenségeket könyvelhette el: a tulajdonvisszaszolgáltatás – elsősorban az ingatlanok visszaszolgáltatása –, az önálló magyar nyelvű egyetem, illetve a közigazgatásban történő anyanyelvhasználat területén. Elkezdődött a kommunizmusban elkobzott ingatlanok visszaszolgáltatása a magánszemélyeknek és az egyházaknak; létrejött az Erdélyi Magyar Tudományegyetem; elfogadták a 215/2001-es törvényt, amely biztosítja a közigazgatásban az anyanyelvhasználatot. Természetesen ezek nem jelentik a célkitűzések maradéktalan megvalósulását, hiszen elég megjegyezni, hogy az ingatlanok visszaszolgáltatása igen lassú ütemben folyik, még mindig nem mutatkozik elég politikai akarat a hatalom részéről arra, hogy a visszaszolgáltatás folyamatát gördülékennyé tegye, hanem továbbra is számos procedurális és alkalmazási buktató nehezíti a megvalósulást. Az EMTE sem a román állam által támogatott magyar felsőoktatási intézmény, hanem a magyar állam támogatása révén jött létre. A közigazgatási törvény is megszületett ugyan, azonban az alkalmazását számos esetben megtagadták és ma is megtagadják egyes helyi közigazgatási egységek vezetői, a kormány részéről pedig elmarad a megfelelő ellenlépés.

Az RMDSZ 2001–2002-es politikai sikerei mindenképpen értékelendők. Szemben az 1996–2000 közötti kormánykoalíciós szerepléssel – amely a hivatalorientált modellben való értelmezést tesz lehetővé – a 2001–2002 közötti politikai sikerek a politikaorientált modellben értelmezendők. A Szövetségnek ellenzéki helyzetéből fakadóan nem sikerült ugyan hatalmi pozíciókhoz jutnia, azonban a kormánypárttal kötött együttműködés révén lehetővé vált, hogy programjában megfogalmazott célkitűzéseiből többet is belefoglaljon a megállapodás szövegébe, és azok közül számosat megvalósítson.

Ugyanakkor az utóbbi években világossá vált, hogy a román politikai elit egyes kérdésekben – autonómia, önálló állami magyar egyetem – nem hajlandó engedményeket tenni vagy kompromisszumokat kötni. Mindenekelőtt úgy gondolom, hogy nagy szerepe volt a megvalósításokban annak a ténynek, hogy az RMDSZ és a kormánypárt írásban szögezték le az együttműködés feltételeit. Az írásos megegyezések egyfajta biztosítékát jelentették annak, hogy a két párt betartja vállalásait. Még akkor is, ha számos esetben a dokumentumokban foglaltak nem valósultak meg, és a következő évi megállapodások szövegébe is átkerültek.

V. Összegzés, végkövetkeztetések

A dolgozatom zárófejezetében az elemzésem eredményeit összegzem röviden, elsősorban a két vizsgált időszak összehasonlítására fektetve hangsúlyt. Ugyanakkor az összehasonlítás alapján levonom a végkövetkeztetéseket az általam vizsgált témával kapcsolatban.

A dolgozatban két szempont szerint vizsgáltam az RMDSZ 1996–2002 közötti politikáját. Az egyik szempont annak elemzése volt, hogy a Szövetség különböző programjaiban miképpen jelentkeznek, illetve milyen változásokon mennek át a romániai magyarság sajátos igényeit megjelenítő célkitűzések, elvek. Az RMDSZ programokban jelentkező elvek között felállítottam egy prioritási listát, és az azon megjelenő kérdések vizsgálatára fordítottam nagyobb hangsúlyt. Azokról a kérdésekről van szó, amelyek véleményem szerint kiemelkedő fontossággal bírnak az önálló romániai magyar társadalom intézményesülése, ugyanakkor a romániai magyarság hosszú távú megmaradása tekintetében. Ezek: az önrendelkezés elvének tiszteletben tartása, a kulturális és intézményi autonómia biztosítása, illetve más autonómiaformák megvalósulása; önálló, államilag támogatott magyar oktatási hálózat létrehozása az óvodától a felsőfokú oktatási intézményekig, a magyar nyelv használata az oktatás minden szintjén és szakterületén; önálló magyar kulturális intézményhálózat, beleértve a 24 óra adásidővel sugárzott rádió- és televízióadót; egyes kisebbségi jogok tiszteletben tartása (a nemzeti önazonosság védelme, a nemzeti szimbólumok haszná-

latának joga); a nemzeti kisebbségek anyanyelvhasználati joga a közélet minden területén (beleértve a közigazgatást és az igazságszolgáltatást); a történelmi magyar egyházak támogatása és jogainak tiszteletben tartása (egyházi iskolák és más intézmények visszaállítása, illetve támogatása); a kommunista rezsim idején jogtalanul elkobzott közösségi és egyházi javak, illetve magánjavak maradéktalan visszaszolgáltatása jogos tulajdonosaiknak – illetve, ahol ez nem lehetséges, méltányos kárpótlás biztosítása; megkülönböztetett figyelem fordítása a szórványban élőkre (elsősorban a csángómagyarokra), asszimilálódásuk megakadályozására hozott intézkedések révén; az összmagyarsággal és Magyarországgal való széleskörű kapcsolatok biztosítása.

A másik szempont annak vizsgálata, hogy a fenti elveket milyen mértékben sikerült képviselnie és megvalósítania az RMDSZ-nek 1996–2000 között a kormánykoalíció tagjaként, illetve 2001–2002 között ellenzékéből támogatva a kisebbségi kormányt, kétoldalú együttműködési megállapodás alapján.

A romániai magyarság szempontjából kiemelkedő fontossággal bíró elveknek az RMDSZ különböző programjaiban – pártprogram, választási program, koalíciós cselekvési prioritások –, illetve az RMDSZ-hez kapcsolódó más dokumentumokban – együttműködési megállapodások és kormányprogramok – való megjelenését tartalomelemzéssel vizsgáltam meg. A tartalomelemzés eredményeit a III.2. és IV.2. alfejezetekben ismertettem. Az elemzés során sikerült igazolni a dolgozatomban megfogalmazott hipotézist, mely szerint a Szövetség azáltal, hogy a politikai élet egyre magasabb szintjein tevékenykedett, egyre inkább háttérbe szorította a romániai magyarság szempontjából kiemelkedő fontosságú elvek képviseletét, mind a programjaiban, mind a politikai gyakorlatban. A hipotézisem igazolása jobban nyomon követhető volt az 1996–2000-es időszak esetében, ahol a tartalomelemzés során nyilvánvalóan kimutatható volt, hogy a legtöbb magyarság-orientált kérdés az 1995-ös pártprogramban jelentkezett, mégpedig határozott hangnemben. Az 1996-os választási programban már ennél kevesebbet találunk, az 1997-es kormánykoalíciós prioritások pedig már jóval kevesebbet és mérsékeltebben fogalmaznak meg ezekből az elvekből. A hipotézisem érvényes a 2001–2002-es időszakra is, elsősorban az 1999-es pártprogram és a 2000-es választási program összehasonlításában, még ha nem is olyan szembetűnő a különbség, mint a négy évvel korábbi dokumentumok esetében. A 2001-es, illetve a 2002-es RMDSZ–SZDP együttműködési megállapodások beemelése az elemzésbe már nehezebben igazolhatóvá teszik a hipotézist, azonban a IV.2.3. és a IV.2.4. pontokban kifejtettem, hogy milyen torzító hatások befolyásolják az eredmények alakulását.

A korábban felsorolt elvek közül az egyik esetében a hipotézisem egyértelműen és jól kimutathatóan érvényesül: a különféle autonómiák képví-

seletének megjelenése. Elmondható, hogy az RMDSZ dokumentumokban fokozatosan visszaszorul az autonómia képviselése, az egyes kormányzati ciklusokon belül olyannyira, hogy az RMDSZ-nek a hatalom közelébe való kerülésével a diskurzus szintjén is elsikkad. A legkomplexebb RMDSZ autonómia-programot az 1995-ös tartalmazza, ám ez is arra enged következtetni, hogy az RMDSZ-nek nem volt kidolgozott, koherens autonómiakonceptiója, hanem különböző elképzelésekből ötvözött, akár hibridnek is nevezhető változat került be a programba. Az RMDSZ kormányra kerülésével még ennek a programnak a képviselése is lekerült a napirendről, és az általam vizsgált időszak végéig – 2002. december 31-ig – nem került sor egy átfogó, a román jogrenddel összeegyeztethető autonómia-program kidolgozására.

A hipotézisem mellett megfogalmaztam egy empirikus sejtést is: az RMDSZ-nek több eredményt sikerült elérni a romániai magyarságot sajátosan érintő kérdésekben a 2001–2002-es időszak alatt, amikor konstruktív ellenzéki pártként parlamenti támogatásban részesítette a kormányt, mint 1996–2000 között, amikor a koalíciós kormány tagja volt. Anélkül, hogy egy részletekbe menő összehasonlítást végeznék el – tekintettel arra, hogy mindkét időszakban a különböző szakpolitikai területek szerint elemeztem a megvalósításokat – az alábbiakban felsorolom, hogy a romániai magyarság számára fontos kérdésekben milyen eredmények vagy kudarcok könyvelhetők el az egyes időszakokban. A jobb összehasonlíthatóság és áttekinthetőség érdekében mindezt táblázat formájában szemléltetem:

8. táblázat: Az 1996–2000-es és a 2001–2002-es időszak eredményeinek és kudarcainak összehasonlítása⁵⁷

„Szakpolitikai” terület	Elért eredmények/kudarcok	
	1996–2000	2001–2002
Románia és Magyarország közötti együttműködés	Javulás következett be a két ország kapcsolatában, számos területen közeledés történt.	Folytatódott a kétoldali kapcsolatok javulása, elfogadták az 55/2001-es és az 56/2002-es törvényt, amelyek a két ország közötti együttműködési programokra vonatkozó memorandumokat hagyták jóvá.
A helyi közigazgatási törvény módosítása	A 22/1997-es sürgősségi kormányrendelettel megtörtént az 1991-es közigazgatási törvény módosítása, <i>azonban nem sikerült a parlamenttel elfogadtatni a kormányrendeletet jóváhagyó törvényt, és a kormányrendelet alkalmazása is rosszul működött.</i>	A parlament elfogadta a 215/2001-es közigazgatási törvényt, amely számos, a kisebbségi anyanyelvhasználatot biztosító kitéttel tartalmaz. <i>A törvény alkalmazása azonban nem minden esetben működik gördülékenyen, politikai színezetű ellenállás tapasztalható.</i>
Kisebbségvédelmi kerettörvény	<i>Nem került elfogadásra</i>	<i>Nem került elfogadásra</i>
Mezőgazdasági és erdős területek visszaszolgáltatása	A 189/1997-es és az 1/2000-es törvényekkel megkezdődött az állam által kisajátított mezőgazdasági és erdős területek visszaszolgáltatása.	Az 1172/2001-es kormányhatározattal hatályon kívül helyezték a 180/2000-es végrehajtási rendeletet, és kidolgozták az 1/2000-es törvény alkalmazásának új keretét. 2002-ben elfogadták a 400/2002-es törvényt, amely jóváhagyja az 1/2000-es törvényt módosító 102/2002-es rendeletet. Ugyanakkor folytatódott 2001 és 2002-ben a birtoklevelek kibocsátása, <i>azonban a 2002. év végéig még nem zárult le a folyamat.</i>
Ingtatlanok visszaszolgáltatása	Elfogadták a 21/1997-es, a 13/1998-as és a 94/2000-es sürgősségi kormányrendeleteket, amelyek a közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatását szabályozzák. <i>Alkalmazásuk azonban nagyon nehezen működött, a gyakorlatban igen kevés közösségi ingatlan juttattak vissza és egyetlen egyházi ingatlant sem.</i>	Elfogadták a 10/2001-es törvényt, amely lehetővé tette egyes természetes és jogi személyek számára, hogy visszaigényeljék a kommunizmus idején elkobzott ingatlanjaikat. A törvényt többször is módosították, illetve kiegészítették a 175/2001-es sürgősségi kormányrendeletet jóváhagyó és módosító 426/2002-es törvény által, illetve elfogadták az 501/2002-es törvényt, amely jóváhagyja és módosítja a 94/2000-es kormányrendeletet és a 10/2001-es módosítására vonatkozó 184/2002-es sürgősségi kormányrendeletet. A 10/2001-es törvényben megfogalmazott visszaigénylési határidőket is többször meghosszabbították: a 109/2001-es és a 145/2001-es sürgősségi kormányrendeletek. Ezek a jogszabályok megteremtették az ingatlanok visszaszolgáltatásának alapjait, és 2001/2002-ben több ingatlan visszaszolgáltatására is sor került. Természetesen a visszaszolgáltatás nem gördülékeny, és számos politikai tényező akadályozza mind a mai napig.

Magyar oktatás, magyar iskolák	<p>Sürgősségi kormányrendelettel sikerült módosítani az 1995-ös oktatásügyi törvényt, azonban a parlament a rendelet jóváhagyásakor két olyan módosítást fogadott el, amelyek hátrányosan érintették a romániai magyarságot: a földrajz és történelem románul történő oktatása, és valamely kisebbség nyelvén való egyetemalapítás lehetőségeinek a megakadályozása.</p> <p>Több székelyföldi és partiumi városban létrehozott magyar tannyelven is oktató egyetemi karokat a BBTE keretén belül. Sikerült visszaállítani a felekezeti oktatást magánoktatás keretében.</p>	<p><i>Nem sikerült létrehozni magyar csoportokat a Kolozsvári Gheorghe Dima Zeneakadémián, a Kolozsvári Agrártudományi Intézetben, a Marosvásárhelyi Petru Maior Tudományegyetemen, illetve a magyar tagozatot a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyászati Egyetemen.</i></p> <p>2002-ben sikerült megegyezni a kormányzárral két magyar kar létrehozásáról a BBTE-en. (Ezt a 2003-as megállapodásba foglalták bele.)</p> <p>2002-ben sikerült kivívni a Bolyai Farkas Liceum magyar középiskolává való visszaállítását.</p>
Csángómagyarok magyar nyelven történő oktatása	Nem született eredmény.	2002-ben sikerült elérni hosszas politikai viták után, hogy a moldvai csángómagyarok kérésre anyanyelven tanulhassanak. Két faluban meg is történtek az erre irányuló első lépések.
Önálló, államilag támogatott magyar egyetem létrehozása	<i>Nem sikerült megvalósítani.</i>	<i>Az önálló, államilag támogatott magyar egyetem létrehozása nem sikerült, azonban a román állam engedélyezte, és létrehozták a magyar állam által finanszírozott Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetemet, amely jelentős előrelépés ezen a téren</i>
Nemzeti Kulturális Statútum	<i>Nem került elfogadásra</i>	<i>Nem került elfogadásra.</i>
Egyháziügyi törvény	<i>Nem került elfogadásra</i>	<i>Nem került elfogadásra</i>
Nemzeti kisebbségeket tanulmányozó intézet létrehozása	-	2001-ben elfogadták a 396/2001-es törvényt, amely egy ilyen intézet létrehozására vonatkozott, azonban az intézetet mind a mai napig nem hozták létre.
Magyar nyelvű média	<i>Nem sikerült az önálló magyar nyelvű rádió- és tévéadó létrehozása, sem az addós idők jelentős bővítése.</i>	<i>Nem sikerült visszaállítani a marosvásárhelyi területi román és magyar nyelven sugárzó rádió- és televízióadót.</i>
Más kérdések	-	A kisebbségi szimbólumok használatának joga. A rendőrök jogállásáról szóló törvény olyan irányú módosítása, hogy azokban a helységekben, ahol valamely kisebbséghez tartozó lakosság aránya meghaladja a 20%-ot, alkalmazni kell az illető kisebbség nyelvét ismerő rendőröket.

Amint a fenti összehasonlító táblázatból is kitűnik, az általam a bevezetőben megfogalmazott sejtés is igazolható: az RMDSZ a 2001–2002-es időszakban több célkitűzését megvalósította a romániai magyarságot érintő kérdésekben, mint az 1996–2000-es kormányzati szereplése idején. A legfontosabb áttörés a magyar nyelvű egyetem, a csángómagyarok anyanyelven történő oktatása, a közigazgatásban való anyanyelvhasználat, illetve az elkobzott közösségi és egyházi javak visszaszolgáltatása terén történt. Ezekben a kérdésekben lényegesen szembetűnő a változás az 1996–2000-es időszakhoz képest. A többi területeken mindkét időszakban születtek kisebb-nagyobb eredmények.

Az alábbiakban néhány végkövetkeztést fogalmazok meg az elemzés alapján. Paradox módon az tapasztalható, hogy az RMDSZ éppen a kormányban nem volt képes érvényesíteni akaratát, míg ellenzékéből támogatva a kormányt nagyobb eredményeket tudott felmutatni. Ennek több oka is lehet. Egyrészt figyelembe kell venni, hogy 1996-ban fölös többségű koalícióban való részvételre kérték fel az RMDSZ-t. A kormánykoalícióba való belépés, a kormánykoalíciós egyezmény hiánya azt a látszatot keltette, hogy a Szövetség olyan partner kíván lenni, amely nem támaszt nagy követeléseket partnereivel szemben. Ezt az etnoregionalista pártok koalícióképességével kapcsolatosan Gordon Smith fogalmazta meg. És ezt igazolta a négyéves kormányzati szereplés során számos momentum is: már az 1996-ban megalkotott kormányprogramba nem foglaltak egyetlen igazán lényeges kérdést sem az RMDSZ magyarság-orientált célkitűzései közül, de ugyanez tapasztalható a kormányváltások után megalkotott programok esetében is. Hasonlóképpen, amikor a kormányban az RMDSZ által követelt politikák megvalósításáról lett volna szó, a koalíciós partnerek részéről nem érkezett kellő támogatás, így gyakorlatilag az RMDSZ nem volt képes átvinni sajátos célkitűzéseit a parlamenten. Emiatt is meglepő az a tény, hogy a Szövetség még a Vasile-kormány alakulásakor sem ragaszkodott írásos koalíciós egyezmény megkötésére, amelyben világosan leszögezték volna, hogy milyen elvek megvalósulásához kötik a RMDSZ kormányban való részvételének folytatását. Tehát a Szövetség több esetben is következetlennek mutatkozott elvei képviselésében. Ha egy programorientált modellben kellene értékelni az RMDSZ kormányzati szereplését – és a romániai magyarság sajátos igényeinek megvalósulását tekintenénk mércének –, azt lehetne mondani, hogy sikertelen kormányzati szereplést hagyott maga után a Szövetség. A politikusok önértékére építő pozícióorientált modellben értelmezve az eredmények már sokkal látványosabbak: sikerült számos kormányhivatalba és más megyei, illetve helyi szintű hivatalokba magyar szakembereket bejuttatni – ami az 1996 előtti helyzethez képest igen jelentős eredmény –, és ezeken keresztül több forrást biztosítani a romániai magyar társadalom különböző rétegeinek és intézményeinek. Ezáltal az

RMDSZ patronázspárt szerepét töltötte be a romániai magyar társadalomban. Emellett a hivatalokban való munka által sikerült olyan tapasztalatokat szerezni és szakembereket képezni, amely bármikor előnyére válhat a Szövetségnek egy esetleges kormányzati szereplés során.

Az SZDP-kormány támogatásával elért eredmények annak is köszönhetőek, hogy az RMDSZ egészen más pozícióból indult. A volt kormánykoalíció pártjai közül az egyetlen volt, amelyet választói nem büntettek a koalíció sikertelensége miatt. Közel ugyanannyi szavazatot szerzett 2000-ben is, mint négy évvel korábban. A kisebbségi kormányt alakító SZDP-nek olyan partnerre volt szüksége, aki nem fogalmaz meg túlzott követeléseket, ugyanakkor megbízhatóan támogatja a parlamentben. Az RMDSZ-ben sikerült megtalálnia ezt a partnert, hiszen a magyar kisebbség pártja már a kormánykoalícióban bebizonyította, hogy tiszteletben tartja akár a szóbeli megállapodásokat is. Az együttműködési megállapodások megkötésével pedig sikerült biztosítani az RMDSZ-t, hogy célkitűzései közül több megvalósulhat. A 2001–2002-es időszak eredményeit tekintve elmondhatjuk, hogy valóban születtek jelentős jogszabályok az RMDSZ sajátos igényeinek kielégítésére, azonban a kormánypárt azt is bebizonyította, hogy az engedmények területén van egy határ, amit nem hajlandó átlépni. Egyrészt számos határidő nem tartatott be, számos célkitűzés nem valósult meg, hanem a következő évi megállapodásba is belefoglalták, másrészt pedig egyes jogszabályok alkalmazása nem kielégítő, és ezt a joghézagot egyes politikai erők ki is használják. Emellett megmaradtak a már jól ismert, egyes kisebbségi kérdésekben tapasztalható berögződések is, amelyek területén nem várható jelentős áttörés az elkövetkező években sem. A 2001–2002-es időszakban elért eredmények természetesen csakis a politikaorientált modellben értelmezve azt bizonyítják, hogy – amint erre az elméleti alapvetésben is utaltam – amennyiben a politikusoknak nem céljuk a hivatali pozíció, akkor politikai céljaik megvalósítása érdekében nem feltétlenül kell kormányban lenniük.⁵⁸ A kormánypolitika befolyásolása ugyanis nem kizárólag a kormány tagjaként lehetséges, hanem valamely pártnak a törvényhozási helyzete is biztosíthat megfelelő alkupoziíót. A kormánypárttal kötött megállapodások arra utalnak, hogy az RMDSZ-nek ebben az időszakban volt a legmagasabb a koalíciós és a zsarolási potenciálja.⁵⁹

Az RMDSZ-nek sikerült olyan alkupoziíóba jutnia a 2000. évi választások nyomán, amely biztosította számára egyes célkitűzései megvalósítását akár ellenzékéből is. Az SZDP-vel kötött megállapodás révén az RMDSZ szerzett ugyan néhány hivatali pozíciót is – elsősorban alprefektusi, de egyes kormányhivatali pozíciókra is gondolok –, azonban a hangsúly nem ezeken volt, hanem a politikai elvek képviselésén. Így politikai-orientált modellben tekintve egy eredményeket felmutató időszokról beszélhetünk.

Nem tartozik az elemzésemhez, azonban mindenképpen meg kell említenem, hogy az RMDSZ kormánykoalíciós szereplésének, illetve a „protokollumos” időszaknak a megvalósított eredmények mellett a Szövetségen belül negatív következményei is voltak: tovább mélyült a kis lépések taktikáját, a kompromisszumos politizálást előnyben részesítő csúcsvezetés és a radikálisabb követeléseket megfogalmazó, a politizálás terén is a határozottabb lépéseket szorgalmazó belső ellenzék közötti „törésvonal”. Egy másik elemzés tárgya lehetne, hogy ezen ellentétek alakításában milyen szerepe volt annak, hogy a Szövetség a kormányzati szereplés kezdetétől napjainkig folyamatosan háttérbe szorítja egyes magyarság-orientált elvek képviselését, illetve milyen mértékben befolyásolták e viszony alakulását az elért eredmények vagy kudarcok.

Az általam elvégzett elemzés csak egy szelete annak a vizsgálódásnak, ami az RMDSZ 1996 után elért eredményeit és az RMDSZ-programok alakulását célozza. Ez az elemzés kiindulópontot jelenthet más elemzések elvégzésére is. Mélyrehatóbb elemzést igényelne az RMDSZ programjainak több szinten történő vizsgálata: egyrészt szükséges lenne azt megvizsgálni, hogy a helyi szintekről milyen befolyás gyakorolható az RMDSZ országos programjainak alakításában, másrészt az RMDSZ-SZDP megállapodások esetében akkor lenne teljes a munka, hogyha az elemzés kiterjedne a helyi szintekre is. Ezt a megyei megállapodások szövegének elemzésével lehetne elvégezni.

Az RMDSZ kormányzati szereplésének elemzésében az általam végzett vizsgálat csupán arra vonatkozott, hogy milyen konkrét eredmények születtek. Ennek mélyrehatóbb elemzése azt feltételezná, hogy az egyes politikai alkuk vizsgálata révén rámutatunk arra: milyen körülmények befolyásolták a kormányon belül az egyes politikák megvalósítását, illetve meg nem valószínűsítését. Továbbá ki lehetne térni arra is, hogy milyen hatásai voltak az RMDSZ kormányzati szereplésének, de a „protokollumos” időszaknak is a romániai magyar társadalom alakulására, hogyan befolyásolta mindez a romániai magyar választók magatartását, milyen hatással volt az RMDSZ belső viszonyainak alakulásában.

Felhasznált irodalom

Alegeri locale 2000 [<http://domino.kappa.ro/election/locale2000.nsf/All/Home>]

Alegeri parlamentare și prezidențiale (26 noiembrie și 10 decembrie 2000) [<http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>]

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Programja (1999). Elfogadta az RMDSZ VI. kongresszusa, Csíkszereda, 1999. május 15-16. In Romániai Magyar Demokrata Szövetség 1989–1999 (CD-ROM). RMDSZ Ügyvezető Elnökség, Kolozsvár, 2000.

Az RMDSZ választási programja, 2000. Ügyvezető Elnökség, RMDSZ, 2000.

Bakk Miklós: Parlamenti és államfőválasztás 2000-ben. In Bodó Barna (szerk.): Romániai Magyar Évkönyv 2001. Szórvány Alapítvány-Polis Kk., Temesvár-Kolozsvár, 2001. 3–10.

Bakk Miklós – Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások. Magyar Kisebbség, 2000. 3. sz.

Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

Gabanyi, Anneli Ute: Romániai önkormányzati választások 2000-ben. Kisebbségkutatás, 2001. 1. sz.

Guvernul României [<http://www.gov.ro>]

Indexul actelor normative și individuale emise în 2001 [http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame]

Indexul actelor normative și individuale emise în 2002 [http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.frame]

Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ és a kormánykoalíció 1996–2000. In Bodó Barna (szerk.): Romániai Magyar Évkönyv 2001. Szórvány Alapítvány-Polis Kk., Temesvár-Kolozsvár, 2001. 26–48.

Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29. [http://www.rmdsz.ro/images/news/protokollum_20030219/protokollum_2003_hu.pdf.]

Péter Zsuzsa: A 2001-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok In Bodó Barna (szerk.): Romániai Magyar Évkönyv 2002. Szórvány Alapítvány-Polis Kk., Temesvár-Kolozsvár, 2002. 403–411.

Program de guvernare pe perioada 2001–2004. [<http://www.guv.ro/obiective/afis-index-diversedoc-o.php?drubrica=1>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 11., VIII. évf., 1800. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1800sze11.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 15., VIII. évf., 1804. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1804sz15.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. okt. 4., VIII. évf., 1817. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1817ok04.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. okt. 23., VIII. évf., 1831. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1831ok23.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. nov. 22., VIII. évf., 1856. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1856no22.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. nov. 29., VIII. évf., 1861. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1861no29.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. dec. 14., VIII. évf., 1871. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1871de14.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2000. dec. 18., VIII. évf., 1873. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2000/1873de18.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2001. jan. 8., IX évf., 1881. sz. [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2001/1881ja08.htm>]

RMDSZ Tájékoztató. 2001. január 22., hétfő; IX évfolyam, 1891. szám [<http://www.hhrf.org/rmdsz/tajek/archivum/2001/1891ja22.htm>]

România – Biroul Electoral Central. Alegerea Camerei Deputaţilor [www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html]

România – Biroul Electoral Central. Alegerea Senatului [www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html]

România – Biroul Electoral Central. Alegerea preşedintelui României [www.kappa.ro/guv/bec/r-prs.html] és [www.kappa.ro/guv/bec/r-pr2.html]

Wagner István: Az RMDSZ üzenete egységes. Bihari Napló, 2000. nov. 18. [<http://www.hhrf.org/biharinaplo/00nov/bn01118t.htm>]

Jegyzetek

¹ Gabanyi Anneli Ute: Romániai önkormányzati választások 2000-ben.

² Forrás: Alegeri locale 2000.

³ Gabanyi Anneli Ute i. m.

⁴ Forrás: Alegeri locale 2000.

⁵ Bakk Miklós – Székely István: Az RMDSZ és az önkormányzati választások. Magyar Kisebbség, 2000. 3. sz.

⁶ Uo.

⁷ Uo.

⁸ RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 11.

⁹ RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 15.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² RMDSZ Tájékoztató. 2000. szept. 15., 2000. okt. 4., 2000. okt. 23., 2000. nov. 22.; Wagner István: Az RMDSZ üzenete egységes.

¹³ Bakk Miklós i. m. 4–5.

14 Forrás: a 2000-es választási adatok esetében: <http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>, az 1996-os választások esetében: www.kappa.ro/guv/bec/r-dep.html; www.kappa.ro/guv/bec/r-sen.html és www.kappa.ro/guv/bec/r-prs.html

15 Kántor Zoltán – Bárdi Nándor i. m. 28.

16 Bakk Miklós i. m. 5-6.

17 Forrás: <http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>

18 Bakk Miklós i. m. 6.

19 Forrás: <http://domino.kappa.ro/election/election2000.nsf>

20 RMDSZ Tájékoztató. 2000. nov. 29.

21 RMDSZ Tájékoztató. 2000. dec. 14.

22 RMDSZ Tájékoztató. 2001. jan. 22.

23 RMDSZ Tájékoztató. 2000. dec. 18.

24 RMDSZ Tájékoztató. 2001. jan. 8.

25 A magyartalan fejezetcímeket a (fél)hivatalos fordításból vettem át.

26 A Nástase-kormány programja a Hivatalos Közlönyben 49 oldal terjedelmű. Ez azt jelenti, hogy a magyarság-orientált kijelentések száma 0,98 oldalanként.

27 Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

28 Uo.

29 Uo.

30 Péter Zsuzsa: A 2001-ben elfogadott kisebbségpolitikailag fontos jogszabályok. 404-405.

31 Uo. 407-408.

32 Forrás: Indexul actelor normative și individuale emise în 2002.

33 Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

34 Forrás: Indexul actelor normative și individuale emise în 2001.

35 Uo.

36 Egyezmény a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártja között (2001). Bukarest, 2000. december 27.

37 Uo.

38 Péter Zsuzsa i. m. 403-406.

39 Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

40 Uo.

41 Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29.

42 Forrás: Guvernul României [<http://www.gov.ro/guvernul/afis-subord-guv-utile.php?idsubord=4>]

43 Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

44 Forrás: Indexul actelor normative și individuale emise în 2002.

⁴⁵ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29.

⁴⁹ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

⁵⁰ A minisztérium nevének magyartalan fordítása a megállapodás szövegében található ebben a formában.

⁵¹ Uo.

⁵² Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2003. évben. Bukarest, 2003. február 29.

⁵³ Megállapodás a Szociáldemokrata Párt és a Romániai Magyar Demokrata Szövetség együttműködésére a 2002. esztendőben. Bukarest, 2002. január 29.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Forrás: Indexul actelor normative și individuale emise în 2002.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Az eredményeket normál betűtípussal, a kudarcokat, félsikereket és az előirt határidőn belül meg nem valósított célkitűzéseket dőlttel írtam.

⁵⁸ Természetesen itt némiképp fordított a helyzet, ugyanis az RMDSZ számára a kormányt alakító Szociáldemokrata Párt nem ajánlott pozíciókat.

⁵⁹ Ugyanakkor szükséges megjegyezni, hogy a határidőket meg nem szabó 2001. évi megállapodás ama kijelentése, hogy az egyezményben foglaltak tiszteletben tartása esetén az RMDSZ tartózkodik a kormány elleni bizalmatlansági indítványok kezdeményezésétől vagy támogatásától, egy „biankó csekk”, egyenértékű a zsarolási potenciálról való önkéntes lemondással.